



Dag Ingemar Børresen

«I den nostalgiske rusten vekker»

Hvalfangst som historie og kulturarv, identitet, attraksjon eller merkevare, 1980–2010*

Den norske storhvalfangsten i Antarktis tok slutt i 1968. Hvalfangsten var viktig for Vestfold og bidro til at Tønsberg og Sandefjord ble velstående bysamfunn. I perioder var den av stor betydning for norsk økonomi.¹ Et utvalg avisreportasjer om Sandefjord i norske, svenske og britiske aviser fortalte at hvalfangsthistorien var lite synlig i byen etter nedleggelsen og fram til begynnelsen av 1980-tallet. To tiår senere ble den karakterisert som Sandefjords viktigste merkevare.

En journalist fra Nationen framhevet i oktober 1981 Hvalfangstmuseet som det viktigste minnet etter hvalfangsten i Sandefjord. Lite annet var verdt å nevne.² I 2003 var et hoderystende britisk journalistteam fra The Sunday Times sjokkert over å oppleve en småby hvor hval og hvalfangst var til stede overalt. Man fikk til og med servert hvalkjøtt på restaurantene, og det ble lagt til at de skyhøye ølprisene var nesten like sjokkerende. «This small coastal town [...] seems to have been designed by someone with a Captain Ahab complex. At first, it is just the big bronze whaling monument by the waterfront you notice. Then slowly, you realise that the whole town is covered in the things: whale motifs on buildings, a whale fountain in the shopping centre, and whale shaped chocolates in the shops».³ Det største kultursjokket kom imidlertid i Hvalfangstmuseets utstillinger, «complete with butchered victims, and dioramas of seals being clubbed to death».⁴ Ett år senere var det Svenska Dagbladets tur. De svenske journalistene rapporterte om en småby overfylt av minnesmerker over hvalfangsthistorien, hvor store blåhvalkjever var reist som triumfbuer og portaler foran hotellene. Verken briter eller svensker forsto hvorfor Sandefjords befolkning dyrket minnet om hvalfangsten, til tross for internasjonal fordømmelse av næringen. «I Sandefjord älskar man fortfarande sina valfångare», var Svenska Dagbladets konklusjon.⁵

● Mange tidligere verkstedarbeidere fra Vestfold var medlem i Hvalfangerklubben og deltok i restaureringen av «Southern Actor». Foto: Øyvind Thuresson.

* Artikkelen er fagfellevurdert



Sandefjord havn i 1962. Hjørnesteinsbedriften Framnes mek. Værksted i bakgrunnen (t.v.) Hvalbåter i sommeropplag og Hvalfangstmonumentet som blikkfang. Foto: Postkort / Bjørnar Borgersen.

Økt kulturarvinteresse i den vestlige verden

I avisreportasjene antydes det at interessen for hvalfangsten som historie og kulturarv vokste fram i Sandefjord og Vestfold over en 20-årsperiode. Hva lå til grunn for denne utviklingen? Hvilke endringer fant sted som fikk hvalfangst til å framstå som en merkevare som dominerte bybildet i Sandefjord? Hvem var de viktigste aktørene som bidro til dette, og hvilke praksiser og aktiviteter ble gjennomført?

Stigende interesse for lokal kulturarv og historie var et fenomen i hele den vestlige verden i den nevnte perioden. I boken *The Heritage Crusade and the Spoils of History* tidfestet den britiske kulturarvforskeren David Loewenthal «modern preoccupation with heritage» til omkring 1980.⁶ Loewenthal mente at gjennombruddet for den store interessen for fortiden oppsto i kjølvannet av økonomiske nedgangstider, avindustrialisering og framtidsfrykt.⁷ Det er mulig å argumentere for at opplevelsen av at framtiden var truet, økte interessen for «heritage» også i Norge.

Norge fikk mye negativ internasjonal oppmerksomhet rundt miljøspørsmål på midten av 1980-tallet. Våren 1986 ble norsk fiskeeksport rammet av frykten for radioaktiv forurensning fra atomulykken i Tsjernobyl. I slutten av juni 1986

kom det til konfrontasjon i Vardø mellom Greenpeace-skipet «Moby Dick» og norske hvalfangstskuter.⁸ På samme tid ble kanadieren Paul Watson og besetningen fra skipet «Sea Shepherd» utvist fra Færøyene av frykt for ulovlige aksjoner mot øyboernes grindhvalfangst.⁹ Vågehvalfangsten i Nord-Norge fikk mye negativ omtale i utenlandske medier. Som en kommentar skrev Sandefjords Blad at den industrielle hvalfangsten som Sandefjord var kjent for, foregikk i en tid hvor miljøvernmessige hensyn ikke var et tema: «Da var hvalfangst en høyst respektert og verdifull næring, det er i de senere årene den er blitt sett på i et noe annet lys. [...] For Sandefjord var hvalfangsten slutt i 1968. For Norge er den slutt nå. Det er et vemodig faktum. Nå er det viktig at vi gir den et verdig ettermæle.»¹⁰

Antihvalfangstkampanjene fikk for alvor et gjennombrudd i 1987, da et internasjonalt moratorium mot hvalfangst ble vedtatt.¹¹ Disse aksjonene og kampanjene gikk ikke upåaktet hen i de tidligere hvalfangstbyene i Vestfold, og det var neppe tilfeldig at Hvalfangerklubben i Sandefjord ble stiftet samme år, kanskje som et symbolsk mottiltak. Amerikanske trusler om handelsboikott av norsk fiskeeksport fikk norske myndigheter til å vedta midlertidig forbud mot vågehvalfangst etter fangstsesongen i 1987.¹²

I årene som fulgte, argumenterte flere lokalaviser i Vestfold for vern av fylkets hvalfangsthistorie. I februar 1989 fokuserte Sandefjords Blad på Sandefjord som den moderne hvalfangstens internasjonale sentrum. Avisens agenda var å fremme stolthet over historien og oppfordre til samling om felles historiske verdier. Man mente at sandefjordinger flest var uberørte av at verdensopinionen stemplet hvalfangst som miljøkriminalitet. Dette var «vår hvalfangstkultur» som måtte beskyttes.¹³ En ny internasjonal fordømmelse mot Norge fulgte da vågehvalfangsten ble tatt opp igjen i 1993.¹⁴ Omfanget av denne fangsten hadde lite til felles med den industrielle storhvalfangsten som Vestfold var kjent for, men all kommersiell hvalfangst fikk et negativt stempel. I Norge ble vågehvalfangst sett på som nasjonal fiskeripolitikk uten tilknytning til tidligere overbeskatning i Sørishavet. Vågehvalfangsten var lite synlig som annet enn en ressurs.¹⁵ Bestyrer Einar Wexelsen på Hvalfangstmuseet ble intervjuet av Morgenbladet og påpekte i juni 1986 manglende nyansering hos hvalfangstmotstanderne, «nå betaler vi for gamle synder. Den internasjonale opinion har nemlig vanskelig for å holde fangstformene fra hverandre».¹⁶ Over tjue år senere skrev sosialantropolog Arne Kalland at sammenblandingen av norsk storhvalfangst og vågehvalfangst fortsatt dominerte den rådende oppfatningen av norsk hvalfangst internasjonalt.¹⁷

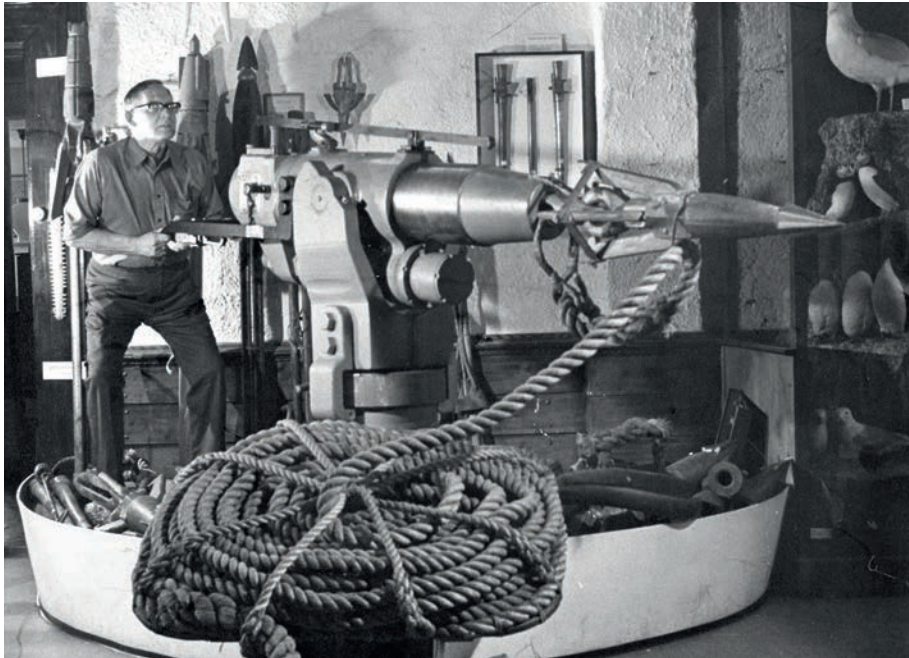
Det er en plausibel forklaring at den massive og negative oppmerksomheten rundt norsk hvalfangst i 1980-årene bidro til å styrke interessen for hvalfangst som lokal kulturarv i Vestfold. En slik utvikling var også i tråd med David Loewenthals påstander om at negativ oppmerksomhet fra omverdenen, pare

med framtidsfrykt, ofte styrket interessen for lokal kulturarv. Også statlig norsk kulturarvpolitikk la på 1980-tallet vekt på kulturarvens egenverdi som beskyttelse mot negative påvirkninger.¹⁸

Kulturarv, historie og historiekultur

Loewenthal tidfestet gjennombruddet for bred folkelig interesse for kulturarv i den vestlige verden til ca. 1980, og var samtidig opptatt av å forstå den oppblomstrende interessen for fortid og røtter versus historie som akademisk disiplin basert på metode og kildekritikk. Han opererte med et dikotomisk skille mellom begrepene «heritage» og «history», her oversatt med kulturarv og historie. Der historie i sin kjerne var analytisk, etterprøvbart og sannhetssøkende, kategoriserte han kulturarv som uvitenskapelig. Hovedbegrunnelsen var at kulturarv ikke var etterprøvbart; den ga ikke en plausibel framstilling av fortiden, men hadde mer til felles med en trosbekjennelse i framstillingen av den samme fortiden. Kulturarv var ikke historie, ikke engang når den forsøkte å imitere historie. Riktignok benyttet både historie og kulturarv seg av historiske levninger og historiske fortellinger, men «heritage»-utøverne føyde disse sammen til fabler, utilgjengelige både for kritisk analyse og komparative undersøkelser.¹⁹ Lowenthals kritiske innvendinger mot kulturarvens uvitenskapelige og ahistoriske fabler finner skjæringspunkter i den britiske historikeren Eric Hobsbawms analytiske begrep, «invented tradition».²⁰ Hobsbawm benyttet begrepet i diskusjoner omkring innføring og praksis av ritualer eller tradisjoner som var konstruerte i samtiden, men som forsøkte å gi inntrykk av å være historiske.

Lowenthal mente at interessen for «heritage» økte fordi flere mennesker nå fikk ta del i fortiden. Tidligere var dette et overklassefenomen, hvor aristokrater og akademikere fra borgerskapet kartla forfedre og drev slektsgransking, samlet på antikviteter, besøkte kunstgallerier eller museer samt historiske minnesmerker. Nå var millioner av mennesker over hele verden på jakt etter egne røtter.²¹ Loewenthals «heritage»- og «history»-begreper kan også benyttes for å få forståelse for den framvoksende interessen for hvalfangst i Sandefjord og Vestfold fra 1980-tallet og fram til i dag. I 2006 rettet historiker Jørund Falnes søkelyset mot samtidens sterke interesse for hvalfangst i Sandefjord og Vestfold. Han var opptatt av Hvalfangstmuseets rolle innenfor det han definerte som en historiekultur knyttet til hvalfangst som fortid og kulturarv. Falnes hevdet at museet framsto som medium, monument og mausoleum i en lokal og regional kontekst i Vestfold, hvor hvalfangsthistorien fungerte som et dominerende identitetsskapende element.²² Historiekulturen besto av et stort aktørmangfold som gjennom ulike praksiser fokuserte på hvalfangst som fortid og kulturarv. Hvalfangstmuseet var



Hvalfangstmuseet på 1960-tallet var et kuriosakabinett fylt av fangstutstyr, skipsmodeller, utstoppede dyr, kunst, hvalprodukter, skjeletter og hvalfostre i formalin. Museets vaktmann poserer som hvalskytter. Foto: Hvalfangstmuseet.

kun én av mange aktører i denne historiekulturen. Falnes konkretiserte ikke hvilke andre aktører historiekulturen besto av, og hvilke praksiser eller aktiviteter som manifesterte seg. Man bør nok ikke bli overrasket hvis Hvalfangstmuseets funksjon og rolle kunne kategoriseres som «history», mens mange andre aktører i historiekulturen praktiserte mer kulturarvrettet «heritage».

Begrepet historiekultur ble introdusert av den tyske historikeren Jörn Rüsen, som mente at historiekultur definerte hvordan historiebevissthet og historiefremidling kom til uttrykk i et lokalsamfunn. Historiebevissthet flyttet oppmerksomheten fra historiske hendelser til nåtidens produksjon av oppfatninger om fortiden, og inkluderte hvordan og hva historien brukes til.²³ Begrepet analyserte også hvordan fortolkninger av fortiden ble benyttet til å analysere nåtiden og planlegge hvordan framtiden skulle formes.²⁴ Rüsen delte et samfunns historiekultur i en politisk, en estetisk og en kognitiv dimensjon.²⁵ Man vil ofte vil se at prosesser og resultat overlapper hverandre, og at dette til sammen utgjør et mangefasettert og pluralistisk bilde av en historiekultur.²⁶

Historiker May-Brith Ohman Nielsen hevdet at for å identifisere en historiekultur forutsettes det at den eksisterende historieforståelsen gir seg uttrykk i et mønster av sosial eller politisk praksis, og at «gruppen har en rimelig felles forståelse av hvordan akseptable versjoner og tolkninger av fortida etableres».²⁷ I boken *Makten över minnet. Historiekultur i förändring* har den svenske historikeren Peter Aronsson fokusert på historikere og andre aktører som

historiefortellere. Han hevder at det er vanlig at en stor del av aktivitetene i en historiekultur foregår utenfor institusjonelle akademiske rammer: «Det historiska minnet som det konstrueras har oftast en mycket liten om alls någon förbindelse med den akademiska historieskrivningen, utan formas av en rad andre aktörer.»²⁸ Disse aktørene kan være politikere, samfunnsdebattanter og historieformidlere som utnytter mediene og samtidens hunger etter historie på et mer effektivt vis enn det akademiske historikere og institusjoner gjør. Aronsson tilføyer dessuten at en rekke markedsaktører – for eksempel arkitekter, vareprodusenter, forfattere, malere og filmskapere – som ikke nødvendigvis har historieformidling som sin primære oppgave, setter spor i historiebevisstheten.²⁹

Med referanse til hvalfangstens historiekultur kan vi spørre oss hvilke andre aktører enn Hvalfangstmuseet som gjennom ulike praksiser fokuserte på hvalfangst som fortid og kulturarv, hvordan nåtidens produksjon av oppfatninger om fortiden fant sted hos aktørene, samt hvordan og hva historien brukes til.³⁰

Hvalfangstmuseet som «history»

«Hvalfangstmuseet hadde nærmest gått i stå og stått stille siden åpningen i 1917 fram til da jeg overtok som leder i 1976», fortalte tidligere museumsbestyrer Einar Wexelsen i 2013.³¹ Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum var blitt etablert i 1917 av skipsreder Lars Christensen og gitt i gave til kommunen. Museet hadde få ansatte og lavt aktivitetsnivå. Da Wexelsen ble ansatt som dets første konservator i 1976, markerte det en ny tid for museet.³² Det ble stengt i ett år, samlingene ble katalogisert, og permanente utstillinger ble fornyet. Nyåpning i mai 1978 ble fulgt av visning av hvalfangstfilmer og grafikkutstilling av hvalfangstmotiver. Det ble ny månedsrekord med 12 000 besøkende i juli.³³ «Museet ble kalt Hvalmuseet på folkemunne» da jeg overtok, fortalte Wexelsen, men med vektlegging av fangst på bekostning av hval, ble dette snart endret til Hvalfangstmuseet. Han mente at den økte interessen for museet fra 1976 og revitaliseringen som fulgte, hadde sammenheng med et generasjonsskifte. Hvalfangsten hadde blitt historie. Nå ble det populært blant tidligere hvalfangere å ta med seg barnebarna på museum for å fortelle om egne bedrifter.³⁴

Museet kunne karakteriseres som et samtidsmuseum i perioden fra 1917 til 1965, hvor den moralske eieren Lars Christensen hadde stor påvirkning.³⁵ På 1970- og 1980-tallet spilte fortsatt de dominerende rederiene en viktig rolle når det gjaldt økonomisk støtte til utviklingen av museet og produksjonen av nye utstillinger. Det ble vedtatt å bygge ut museet, og våren 1986 åpnet nye kulturhistoriske utstillinger i nytt bygg.³⁶

I siste halvdel av 1980-årene påpekte New Museology-bevegelsen at mange museer var svært elitistiske. Ifølge Jerome de Groot i boken *Consuming History. Historians and heritage in contemporary popular culture* ble museene oppfordret til demokratisering og bevisstgjøring om ideologisk ståsted og status «as part of a cultural discourse of dominance».³⁷ Hvalfangstmuseet var kommunalt og spilte en dominerende rolle på sitt fagfelt. Tradisjonelt var det nært forbundet med en samfunnselite knyttet til hvalfangst og sjøfart. Et politisk vedtak i 1986 sikret dog at alle tidligere hvalfangere kunne få utstedt frikort til Hvalfangstmuseet. Museets argument for ordningen var at hvalfangerne var en faglig og miljømessig ressurs som måtte tas vare på så lenge den eksisterte.³⁸

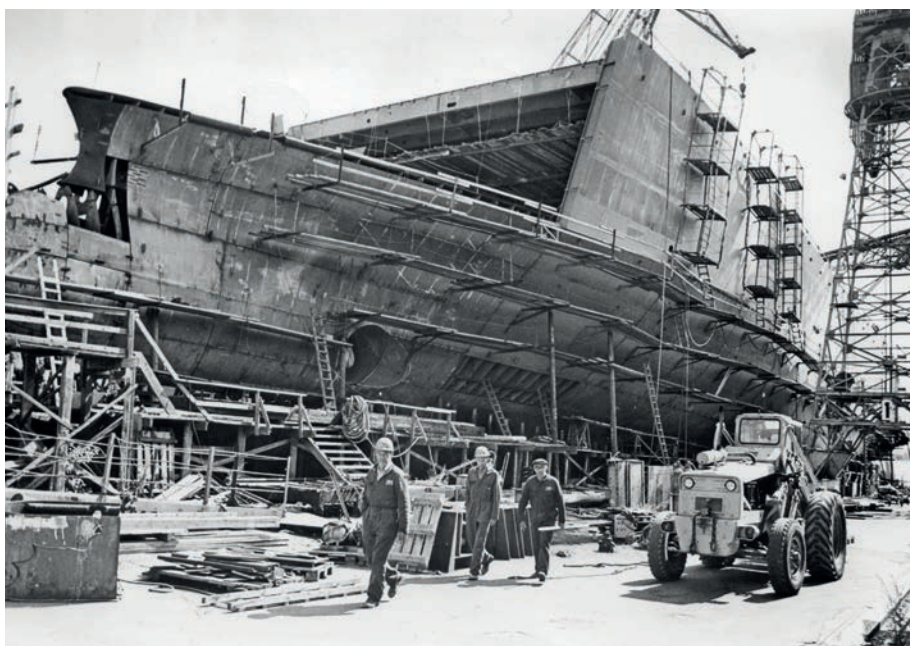
Sandefjords Blad karakteriserte i 1992 museet som bevarer av samfunnets kollektive hukommelse med referanser til tradisjonelle museumsoppgaver som innsamling, dokumentasjon og bevaring, og rollen som akademisk og profesjonell historieprodusent og formidler.³⁹ Lokalavisene kom for øvrig til å spille en sentral rolle i samfunnsdiskursen og omkring betydningen av hvalfangsthistorien i Vestfold.⁴⁰ Sandefjords Blad (Høyre) fokuserte sterkt på hvalfangsten, og samarbeidet med Tønsbergs Blad (Høyre) om featurestoff som tok for seg «personene, stedene og hendelsene som skapte denne eventyrlige epoken i Vestfolds historie».⁴¹ Det store omfanget av reportasjer bidro til at «eventyret» kom på dagordenen. Pressen var en aktør i hvalfangstens historiekultur som bidro til å styrke den kollektive erindringen og bygge opp under forestillingen om hvalfangsten som en viktig periode for Vestfold.⁴²

Hvalfangstmuseets posisjon som autorisert historieforvalter var, som nevnt, allerede utfordret av ikke-akademiske og uautoriserte aktører innenfor historiekulturen. Jerome de Groot har studert historiebruk i populærkultur og skisserer en generell utvikling hvor universiteter og akademikere ikke lenger har monopol på historisk kunnskap. Det har blitt vanlig at publikum omgår profesjonelle eksperter «in seeking their own personalized historical experience».⁴³ At oppmerksomheten ble rettet mot personifiserte og subjektive historiske erfaringer, var ikke uvanlig blant aktørene i hvalfangstens historiekultur. Økt oppmerksomhet om denne fangsten generelt fra 1976, med Hvalfangstmuseet som fanebærer, beredte grunnen for etablering av en pluralistisk og folkelig historiekultur knyttet til hvalfangst som kulturarv.

Bedriftsnedleggelser og dystre utsikter

Som tidligere nevnt forbandt David Loewenthal framveksten av interessen for «heritage» med nedgangstider, framtidsfrykt og at bredere samfunnslag enn tidligere tok del i aktiviteter knyttet til fortid og kulturarv. I Sandefjord bidro

Framnæs mek. Værksted (FMV) bygde over to hundre skip og var et viktig reparasjonsverksted for hvalfangstflåten. Mange verkstedarbeidere i Vestfold hadde vært på hvalfangst eller til sjøs. Foto: Hvalfangstmuseet.



nok både internasjonal fordømmelse og politisk press utenfra, samt økonomiske nedgangstider i sjøfarts- og verkstedindustrien, til samling om hvalfangsten som kulturarv. Flere viktige hjørnesteinsbedrifter gikk dukken. Lars Christensens tradisjonsrike rederi A/S Thor Dahl ble oppstykket og solgt, og Framnæs mek. Værksted (FMV) ble avviklet i 1987. Med nedleggelsen av FMV gikk et tradisjonsrikt skipsverft, hvor det var bygget over to hundre skip, i graven. Med andre ord lå alt til for samling om lokal kulturarv i Sandefjord. Økt interesse for fortiden, mente David Loewenthal kunne ofte forklares på bakgrunn av traumer knyttet til tap, endringer og dystopiske forestillinger om framtiden.⁴⁴

Avindustrialiseringens negative ringvirkninger ble gjenspeilt i et intervju med tidligere formann i Hvalfangerklubben, Steinar Haraldsen, i 2006. Han mente at etableringen av Hvalfangerklubben i 1987 hadde sammenheng med nedleggelsen av FMV. Klubben ble et samlingssted for førtidspensjonerte verkstedarbeidere, «for en del av de litt eldre som fikk slutt den gangen hvor Framnæs blei nedlagt, for da var det jo sånn atte var du oppi en viss alder da, så fikk du'kke no' jobb, og da tror jeg Hvalfangær ... eller hvalbåten kanskje har redda mange av dem».⁴⁵ To år senere ble Anders Jahres tradisjonsrike hvalfangstselskap A/S Kosmos solgt og flyttet til Oslo.⁴⁶ En tilsvarende avindustrialisering i sjøfarts- og verkstedindustrien fant sted også i nabobyene. Strukturelle endringer i næringslivet endret befolkningssammensetningen i Sandefjord. Yngre mennesker flyttet, og aldersgruppen 20–40 år ble underrepresentert i befolkningen. I løpet av 1980-

årene dominerte middelaldrende, familier og pensjonister.⁴⁷ Mange arbeidstakere pendlet utenbys.⁴⁸ Kommuneøkonomien var i krise, skatteinntektene gikk ned, og byen kom dårlig ut med hensyn til statlige overføringer. Samtidig satset Sandefjord større beløp på kultur enn de fleste andre byer. De lokale museene, med Hvalfangstmuseet som hovedattraksjon, fikk større kommunale tilskudd enn museene i de andre byene i fylket til sammen.⁴⁹

Hvalfangerklubben – byens nye kulturbevegelse

Hvalfangerklubben i Sandefjord ble etablert i august 1987. Den ble raskt et uttrykk for en bred folkelig interesse for hvalfangst som kulturarv og en sentral aktør i hvalfangstens historiekultur. Initiativet kom fra ansatte ved Forsmann bo- og eldresenter, sammen med en gruppe tidligere hvalfangere. Klubben ble opprettet som selvstendig enhet.⁵⁰ Formålet var å skape en møteplass for tidligere hvalfangere, gjennom også å drive opplysningsvirksomhet om «vår hvalfangstkultur» og «fremme dens renommé».⁵¹ Det var stor interesse for tiltaket i hele Vestfold, og klubben fikk raskt flere hundre medlemmer. Formålsparagrafen om å verne om hvalfangstens rykte vitner om at initiativtakerne ville beskytte egen kulturarv. Mye taler for at dette var en reaksjon på utstrakt negativ omtale av hvalfangst i mediene. Bakgrunnen for etableringen og formålsparagrafen samsvarer med Loewenthals teorier om at kulturarven ofte verdsettes høyest når den er truet. Han argumenterer for at trusler om tap av egen kultur fører til samling om felles verdier og styrker interessen for fortid og kulturarv.⁵² Den massive og ofte unyanserte kritikken fra internasjonalt hold mot hvalfangst motiverte tidligere hvalfangere til handling, men man kan tenke seg at også «vanlige» borgere i Vestfold oppfattet dette som et angrep på felles kulturarv.

Klubben praktiserte strenge opptakskrav. Betingelsen for å få innvilget medlemskap var dokumentert fartstid på hvalfangst. Etter tjue år ble opptaksreglene endret, slik at etterkommere av avdøde medlemmer kunne søke om opptak.⁵³ Det ble dessuten åpnet opp for kvinnelig medlemskap.⁵⁴ At det kun var tidligere hvalfangere som fikk bli medlemmer, vitner om at man måtte være «innviet» for å være medlem. Hvalfangerklubben kan derfor karakteriseres som et lukket fellesskap, ofte definert via symbolske markører som lokalitet og felles erfaringer, slik Elisabeth Crooke beskriver.⁵⁵ Den hierarkiske rangordningen fra hvalfangstflåten ble videreført i klubben. Som David Loewenthal har antydnet,⁵⁶ kan slike fellesskap fungere som både en trygghetsskapende og problemløsende ressurs når en sosial gruppe føler seg utsatt for risiko eller påkjenninger utenfra.⁵⁷ Medlemstallet steg til en topp på over 1200 medlemmer på begynnelsen av 1990-tallet.⁵⁸

Hvalfangerklubben arrangerte hobby- og spillekvelder for medlemmene og produserte utstillinger med hvalfangst som tema.⁵⁹ Den utga medlemsbladet Hvalposten og fortalte om livet på hvalfangst i barnehager, i foreninger eller på nærradiokanalen Thorshammer. Merkesaken for klubben var å skaffe en hvalbåt til Sandefjord.⁶⁰ I 1988–89 ble det arrangert godt besøkte filmtreff og hvalfangertreff i Sandefjord.⁶¹ Klubben mottok pengegaver fra flere rederier, øremerket restaurering av en hvalbåt.⁶² Da kjøpesenteret Hvaltorvet åpnet i oktober 1989, deltok klubbmedlemmer utkledd som hvalfangere i åpningsseremonien, sammen med byens ordfører.⁶³ Sandefjords Blad karakteriserte klubben som byens nye kulturbevegelse. Medlemmene satt inne med «verdifulle historiekunnskaper fra en viktig epoke.»⁶⁴

Hvalfangstmuseets ansatte ble invitert til hvalfangertreffet som markerte oppstarten av Hvalfangerklubben.⁶⁵ Det virker likevel ikke som om museet forsøkte å knytte hvalfangerne nærmere til seg, bortsett fra gjennom samarbeidet med klubben om restaurering av hvalbåten «Southern Actor», som startet i 1989.⁶⁶ Hvalfangstmuseet signaliserte dog at man anså hvalfangerne som en ressurs, og at man ønsket å bli oppfattet som hvalfangerenes eget museum.⁶⁷ Man kan tenke seg at Hvalfangerklubben framsto som et fellesskap med lavere terskel for deltakelse, sammenlignet med museet, som ikke hadde tilbud om en uformell møteplass.

To tiår etter etableringen av Hvalfangerklubben bekreftet tidligere formann Steinar Haraldsen i 2006 at hvalfangsten fikk lite oppmerksomhet i tiden etter avviklingen i 1968, «da var det lissom slutt». Den nye interessen for hvalfangsten som vokste fram på 1980-tallet, koblet han til stiftelsen av Hvalfangerklubben i 1987 og kjøpet av hvalbåten i 1989: «Men så tok det vel seg opp igjen den gangen vi fikk hvalbåten, da – hit. Åsse startet de Hvalfangerklubben, for vi var jo, når jeg bynte, så var det over 1100 medlemmer. Da hadde de jo tross alt medlemmer helt nede fra Cape Town, og fra nesten alle fylkene i Norge.» Han mente at klubben fylte en viktig sosial funksjon for både tidligere hvalfangere og pensjonerte verkstedarbeidere: «Jeg tror den Hvalfangerklubben og hvalbåten har hjulpet mange. Ja. For selv om ikke de får no' lønn så e'kke det snakk om, men du har kameratskap og sosiale.»⁶⁸

Hvalfangerklubben rekrutterte medlemmer fra hele landet, men flest fra Vestfold. Det var også mange medlemmer fra Østfold. I 1992 ble Østfold Hvalfangerklubb stiftet i Fredrikstad. Initiativtaker Kåre Martinsen i Gamlebyen hadde skutt fem tusen hval og håpet at klubben ville bli et samlingspunkt for «å bevare den kultur vi var en del av». Opptakskravene var liberale sammenlignet med Hvalfangerklubben i Sandefjord. Hvalfangerkoner fikk tegne medlemskap fordi de hadde gjort en stor innsats når de var alene med ansvar for hjem og familie store deler av året.⁶⁹ Tilknytningen til Vestfold var sterk, det var dit de

fleste østfoldingene reiste for å ta hyre. «Det er alltid hyggelig for oss østfoldinger å komme en tur *hjem* til Sandefjord», skrev klubbsekretæren i 2003.⁷⁰ Det ble etablert lignende klubber i Larvik og i Tønsberg – og i Edinburgh, hvor skotske hvalfangere også etablerte kontakt med tidligere norske kolleger.

I klubbens 20-årsberetning (2007) ble bakgrunnen for at Hvalfangerklubben ble stiftet, forklart som følge av savn av kamerater, sosialt samvær og fellesskap, slik man mente å huske det fra hvalfangst: «For de tok hjem atmosfæren, det sosiale samværet og det kameratskapet som i årtier hadde preget tilværelsen langt, langt der nede sønnafor verden. [...]».⁷¹ Oppsummert kan klubben forstås som et samlingssted, men også som et tiltak for å verne om hvalfangsten som kollektiv erindring, minne og kulturarv. Klubben bidro til en omfattende og kollektiv «sosial minneproduksjon» om det Anne Eriksen betegner som «det private – av minnene, fortellingene og tradisjonene» utenfor den offentlige sfærens historieproduksjon.⁷²

Medlemstallet i klubben i 2020 er på 378, en tredjedel av medlemstallet tidlig på 1990-tallet.⁷³ Hovedårsaken er naturlig avgang og lav nyrekruttering.⁷⁴

Skaft en hvalbåt til Vestfold

Det var Hvalfangstmuseet som lanserte ideen om å gjenskaffe en hvalbåt til Sandefjord, skrev museumsdirektør Einar Wexelsen i 1993. Anskaffelsen var et resultat av mange års målrettet arbeid.⁷⁵ Allerede i 1976, da Wexelsen ble ansatt, var han



Hvalbåten «Pingvin» (Southern Actor) ble slept fra Spania til Sandefjord i 1989. Foto: Hvalfangstmuseet.

i dialog med museumseier Sandefjord kommune og rederiet A/S Thor Dahl om kjøp av en hvalbåt fra The Union Whaling Company i Durban i Sør-Afrika, som nylig hadde lagt ned driften.⁷⁶ Hvalbåten «A.E. Larsen» var bygget på FMV i Sandefjord som «Kos 31» i 1947, men det ble for dyrt å kjøpe den pga. høye kostnader forbundet med transporten til Norge.⁷⁷

Ønsket om anskaffelsen av en hvalbåt til Vestfold var også uttrykk for den økte interessen for kulturarv tidlig i 1980-årene. I 1981 ble det nedsatt en arbeidsgruppe, «hvalbåtprosjektet», som skulle utrede mulighetene for å kjøpe og restaurere en tidligere norsk hvalbåt. Norsk kulturråd ga sin tilslutning, og fylkeskommunen nedsatte komiteer, men lite skjedde før i 1989, da man ved tilfældighet fikk kjennskap til at det lå to hvalbåter i Nord-Spania for opphugging.

«Hvalbåtprosjektet» endte opp med å kjøpe hvalbåten «Pingvin» i Spania med økonomisk støtte fra flere Vestfold-baserte rederier. Båten het opprinnelig «Southern Actor» og var bygget i Middlesbrough i England i 1950. Den hadde tilhørt Chr. Salvesen & Co. hvalfangstselskap fra Leith i Edinburgh og var en representant for de vanligste hvalbåtene i etterkrigsårene. Båten var britisk (skotsk), men mange hvalfangere fra Tønsberg og omegn hadde arbeidet om bord på den i driftsårene.⁷⁸

Skipet hadde ingen historisk tilknytning til Sandefjord. Målsettingen med «hvalbåtprosjektet» var å formidle Vestfolds moderne historie gjennom å bevare en fullt utrustet hvalbåt representativ for moderne norsk pelagisk fangst. Planen var at båten skulle ligge ved kai i Sandefjord som en del av Hvalfangstmuseet etter at restaureringen var gjennomført. Den skulle gå på tokt til nabobyene og turer på fjorden med skoleklasser og publikum. Hvalfangerklubbens medlemmer skulle demonstrere hvordan fangsten foregikk. Båten skulle gi et bilde av levevilkårene om bord. Restaurering av fartøyet tilbake til slik det var i begynnelsen av 1950-årene, ville «gjøre båten til en unik kilde i framtiden».⁷⁹ Båten var i dårlig forfatning da den ble slept fra Spania til Sandefjord i oktober 1989, men ankomsten ble karakterisert som en triumfferd. Sandefjords Blad skrev følgende: «Ingen kan være i tvil om at byen har tatt den gamle hvalbåten til sitt hjerte. Sandefjord har møtt sin historie, og hvalfangerne lover å ta vare på den. En og annen nostalgisk tåre ble felt av mange som husket en barsk arbeidsplass de var knyttet til.»⁸⁰

Avisreportasjene fortalte om stor begeistring blant både publikum og journalister. Hvalfangerbyen Sandefjord ble ført tilbake til «de gode gamle hvalfangst-tidene», skrev Tønsbergs Blad. Ankomsten ble beskrevet som en folkefest på linje med hvalfangernes hjemkomster om våren mange tiår tidligere. Kaianleggene var igjen fylt med folk som «jublet over at Vestfold, Norge og i særdeleshet Sandefjord nå har klart å bevare en representativ hvalbåt».⁸¹ Restaureringen av «Southern Actor»

ble betraktet som et fylkesanliggende og finansiert som et spleiselag mellom private og offentlige aktører. Prosjektet mottok gaver fra mange private firmaer. Da rederiet I.M. Skaugen kjøpte opp Anders Jahres tidligere rederi A/S Kosmos, ble det flyttet til Oslo. Avskjeden ble markert med en gave på én million kroner til hvalbåten.⁸² Den største personlige innsatsen i prosjektet kom fra frivillige dugnadsarbeidere. Restaureringsarbeidet ble utført av Hvalfangerklubbens medlemmer som ulønnet arbeid. Hvalbåten ble et samlingspunkt for mange tidligere hvalfangere. Pensjonerte verkstedarbeidere bidro i rikt monn, fortalte klubbformann Steinar Haraldsen i 2006: «Alle som har maskinsertifikater, vi har jo gjerne gått på Framnæs for å ta verkstedstida, og de som har jobbet på dekket, de har vel kanskje vært i sjauergjengen. Jeg tror alle har vært innom der, som er fra Sandefjord da.» Også mange deltakerne fra Horten eller Tønsberg hadde verkstedserfaring fra «Verven» eller Kaldnes Mekaniske Verksted.⁸³

Hvalbåten vekket minner og lokalpatriotisme, også for journalistene fra Sandefjord Blad: «En hvalbåt på havnen i Sandefjord er en ny byggestein i byens møte med seg selv», skrev journalist Ivar Tollnes to dager etter ankomsten. For utenforstående kunne det kanskje synes underlig å slepe et rustent vrak helt fra Spania, men ifølge avisen var det «Ikke slik for de som har stått på et hvalbåtdekk, sett blåsten fra sydisens stolte dyr, smittet av menneskets evige fangstinstinkt. En gammel hvalbåt er en hyllest til de mange ukjente bak slitet». Sandefjords Blad tilla hvalbåten egenskaper og funksjoner man mente at den skulle fylle i framtiden. Symbolverdien var stor. Skipet skulle fungere som et levende minne og som bindeledd mellom fortid og nåtid: «Sjelden er det å oppleve at historie fenger og engasjerer så mange.» Byen hadde fått en attraksjon, men kanskje viktigere, ble det hevdet – «den hadde fått noe å identifisere seg med».⁸⁴

I den nostalgi rusten vekker

Mangelen på framtidstro og savn av identitet i Sandefjord var et gjennomgangstema i mange avisreportasjer. Man levde i en tid, hevdet Sandefjords Blad, som var kjennetegnet av å rive ned. Oppfatningen var at man måtte se bakover i tid for å finne håp. Det ble forklart at røtter ble mer og mer viktig. I det rustne skipsskroget lå byens historie bokstavelig talt, «i rust og i den nostalgi rusten vekker». Hvalbåten skulle gi nærhet, og «vår historie» skulle hjelpe sandefjordingene til å finne seg selv. Det var ingen skam å felle en tåre over et gammelt skipsskrog som har «båret oss gjennom generasjoners hverdagsslit», skrev Sandefjords Blad, og videre: «Hvalbåten skapte det moderne Sandefjord.» Skipet ble tillagt nærmest magiske egenskaper og skulle tjene som byens medium til fortiden.⁸⁵

Man kan lese av journalist Ivar Tollnes' beskrivelser at han mente at det var skipets framtidige funksjon som symbol på Sandefjords fortid som var det viktigste. Det var ingen motsetning i at skipet var bygget i England – uten påviste historiske koblinger til Sandefjord. Tollnes skisserte lange historiske linjer fra Sandefjords hvalfangst tilbake til vikingtiden, og mente bestemt at det var slektskap, historisk kontinuitet og paralleller mellom utgravingen av Gokstadskipet i Sandefjord (Sandar) i 1880-årene og restaureringen av hvalbåten. Han hevdet at både vikingskipet og hvalbåten ble gravd fram fra fortiden som viktige påminnelser om gullalder og verdier som både nåtiden og fortiden kunne dra nytte av, «ingen kan leve i fortiden, men framtiden blir vanskelig uten å ha den med seg».⁸⁶

Kommuneadvokat Ivar Otto Myhre var formann i hvalbåtkomiteen og arbeidet i flere år for å skaffe en hvalbåt til Sandefjord. Da båten ankom i 1989, forklarte han, ifølge Sandefjords Blad, at «en hvalbåt har noe med vår identitet å gjøre og vår nære fortid. (...) Er det noe Sandefjord trenger nå, er det identitet». Han drømte også om at det ville bli bygget en kopi av Gokstadskipet, og at det tidligere storlaget Sandefjord Ballklubb skulle rykke opp i første divisjon (Eliteserien) i fotball. Det var viktig for ham at hele byen kunne stå bak et slikt mål, for «dette har også noe med byens identitet å gjøre».⁸⁷ Restaureringsarbeidet ble satt i gang i 1989, og skipet fikk raskt tilbake sitt opprinnelige navn, «Southern Actor». «Vi tenkte ikke på det den gang, men hvalfangsten var for alle oss hvalfangere 'livets gullalder'. Skulle vi ikke ta vare på den?» spurte to tidligere hvalfangere som arbeidet med restaureringen av hvalbåten «Southern Actor» i 1990.⁸⁸

Hvalfangernes frivillige innsats om bord var beviset for at en kulturforpliktelse engasjerer, skrev Sandefjords Blad i mai 1992; det var ingen motsetning mellom fortid og framtid.⁸⁹ Hvalfangerklubben samarbeidet med Hvalfangstmuseet om restaureringen. Museumsbestyrer Wexelsen trakk fram båtens funksjon som kollektiv opplevelse og deltakelse, og mente at prosjektet bidro til å sikre en meningsfylt fritid for mange.⁹⁰ Han framhevet også at uten Vestfolds spesielle tradisjoner ville ikke arbeidet bli gjennomført i slik tempo. Dette hadde ikke «vært mulig noe annet sted».⁹¹ Det var sjelden å oppleve at et kulturminne betydde så mye for så mange, forklarte Wexelsen.⁹² Hvalbåtprosjektet hadde ført til fornyet dialog med hvalfangerne og virket som en vitamininnsprøytning på «det gamle ærverdige museum» som båten skulle bli en del av.⁹³

Torstein Arisholm påpeker noe sentralt når han skriver at «mange opplevde fraværet av fysiske spor etter hvalfangstnæringen som et identitetstap». Som fartøyvernkonsulent hos Riksantikvaren var han involvert i vernevedtaket av skipet i 1995. Arisholm understreker også betydningen av at hvalfangernes kollektive erfaring, kombinert med fagkunnskap, var en forutsetning for at anskaffelse, restaurering og drift av skipet i det hele tatt lot seg gjennomføre.⁹⁴

Sandefjords hukommelse – Hvalfangstmuseets selvbilde i 1993

I 1992 feiret Hvalfangstmuseet 75-årsjubileum. Fra Sandefjord Blad var det kun lovord å høste. «Det er virkelig et levende museum», skrev Ivar Tollnes og forklarte at museets samlinger lå, «så nær dagen i dag at mange identifiserer seg med det. Det er Sandefjords hukommelse».⁹⁵ Museet ble videre karakterisert som en kulturinstitusjon som vernet om lokal identitet og ivaretok «sammenheng» med fortiden, og uten det «blir et bysamfunn fattig». Hvalfangstmuseet var en lærebok i framskritt, men moralen var at gamle laurbær måtte fornyes av hver ny generasjon.⁹⁶

Museumsbestyrer Wexelsen ga i jubileumsboken *Vel Blåst!* sitt syn på museets status og samfunnsrolle. Museet ble tillagt en helt sentral rolle i etableringen og videreføringen av den kollektive erindringen om hvalfangsten i byen, inkludert betydningen for regionen, nasjonen og et internasjonalt aspekt. Han framhevet de frivilliges innsats under restaureringen av hvalbåten og samarbeidet med Hvalfangerklubben. Museet var blitt hvalfangernes møtested for «deltakelse i bevaring av egen kultur».⁹⁷ Wexelsen mente også at institusjonen hadde fått fornyet betydning for lokalbefolkningen generelt.⁹⁸

Det mest interessante i denne sammenheng er at museumsbestyreren ikke la skjul på at han betraktet museet som den sanne og autoriserte forvalter og formidler av hvalfangsthistorien, «den kanskje mest særegne del av Vestfolds kulturarv».⁹⁹ Institusjonen skulle fungere som kunnskapsbank og informasjonsbedrift som ikke bare ga vestfoldinger kunnskap og forståelse, men også en «opplevelse av nærmiljøets kulturelle egenart».¹⁰⁰

Det museumsbestyreren kanskje ikke fanget opp, var det faktum at det var etablert en omfattende historiekultur knyttet til hvalfangsten som kulturarv – både lokalt og regionalt – som omfattet en rekke aktører og aktiviteter, og som (og det han dog ikke kunne forutse) kom til å øke i stort antall og omfang de neste tjue årene.¹⁰¹ Det ble produsert «historical narratives» av mange aktører innenfor historiekulturen og utenfor etablerte historikermiljøer, slik det var vanlig i mange historiekulturer ifølge den haitiske antropologen Michel-Rolph Trouillot.¹⁰² Wexelsen var selv en viktig bidragsyter til Hvalfangstmuseets fornyelse på slutten av 1970-tallet, og han var kanskje leder for «fyrtårnet» som fikk snøballen til å rulle omkring 1980. I 1992 hadde museet fått selskap av forvaltere, produsenter og formidlere av hvalfangsthistorie i en voksende historiekultur med mange aktører som var overveiende kulturarvorienterte («heritage») og uakademiske. Trouillot hevdet at aktører med akademiske og teoretiske tilnærminger til historie ofte underestimerer omfanget, relevansen og kompleksiteten i det lappedeppet av historieproduksjon som foregår «outside the academia».¹⁰³ Det akade-

miske og autorative hegemoniet som Hvalfangstmuseet kanskje hadde (eller som Wexelsen i det minste uttrykte at man hadde) som kunnskapsprodusent, måtte leve side om side med «narrators» knyttet til hvalfangstens historiekultur, og disse ikke-akademiske stemmene ble mangfoldiggjort i årene som fulgte.

På toppen av produksjon av opplevelse og informasjon la museumsbestyrelsen til museets funksjon som internasjonalt kompetanse- og forskningssenter.¹⁰⁴ Han framhevet museet som enestående i Europa, og som kunnskapsformidler og «opplevelsesmetropol» av internasjonalt format som bidro til å gjøre Sandefjords og Vestfolds tradisjoner kjent i både inn- og utland. Museet skulle dessuten spille en utvidet samfunnsrolle som reiselivsattraksjon og markedsfører av Sandefjord til fordel for reiseliv og handel – og bidra til den generelle verdiskapningen.¹⁰⁵

Kulturarv i havneområdet

I 1995 fikk hvalbåten «Southern Actor» fast plass ved en tilrettelagt museumsbrygge i Sandefjord havn om sommeren. Skipet lå fortøyd som et blikkfang foran restauranten Kokeriet og uteserveringen Lemmane, som profilerte seg med hvalfangst som gjennomgangstema.¹⁰⁶ Kokeriet var dekorert med originale maritime gjenstander som skipsmodeller m.m., utlånt av Hvalfangstmuseet.¹⁰⁷ På kaia var det montert en hvalkanon fra Kongsberg Våpenfabrikk med harpunen pekende ut mot fjorden. Et vikingskip, gokstadskipskopien «Gaia», lå fortøyd på motsatt side av utstikkeren. Innenfor en radius av få hundre meter hadde man tilgang til kulturminner relatert til vikingtid, kurbadtid og hvalfangsttid, som nylig var pekt ut av politikerne som byens viktigste historiske epoker. Innenfor et lite område ved havnen kunne man oppleve byens viktigste kulturarv samlet på ett sted – kloss opptil restauranter, barer og fornøyer samt Color Lines ferjeterminal med forbindelse til Strömstad.

Endring av havneområder fra industriell virksomhet og skipsverft til postindustrielle historiske «waterfronts» var et internasjonalt fenomen. På 1980-tallet var det flere hundre slike prosjekter i gang bare i Storbritannia. Sanerte «docklands» ble omskapt til en nostalgisk versjon av den maritime kulturarven. I nordsjøhavnen Hull skulle maritim kulturarv gjøre byen til turistmål, til et attraktivt sted å bo og et sted «to do business». Det ble hevdet at «pioneering» hadde vært byens kjennemerke i tusen år, og «it is shaping our future».¹⁰⁸ Tilsvarende utsagn kan gjenfinnes i de beskrivelsene Sandefjords turistsjef ga av byens fortid på begynnelsen av 1990-tallet, da egenskaper fra vikingtiden skulle bidra til å forme framtiden.¹⁰⁹ I Hull var det stor uenighet om hvilken fortid som skulle markedsføres som framtidsverdi. Til tross for at byen var Storbritannias viktigste hvalfangstby gjennom to hundre år, ble dette utelatt. Hvalfangst var lite salgbart



i England.¹¹⁰ Postindustrielle «waterfront»-områder er blitt et globalt fenomen, og ofte er de så like i utforming og innhold at konseptet blir karakterisert som en global klisje.¹¹¹ Påvirkning fra denne globale trenden nådde også Vestfold-byene og kan gjenkjennes i den lokale postindustrielle utviklingen av havneområdene.

Atlantis – tusenårssted og opplevelsessenter

Interessen for maritim kulturarv som turistattraksjon sto sterkt i Sandefjord rundt årtusenskiftet – med planer om etableringen av opplevelsessentrene Skagerraksenteret og Atlantis Theme Park. Det ble foreslått å bygge et maritimt opplevelsessenter som byens «tusenårssted». Senteret skulle være midtpunktet i utbyggingen av det indre havneområdet og en ny bydel med boliger, butikker, serveringssteder og kultur på gamle industritomter. Planene for Skagerraksenteret omfattet akvarium, fartøysenter og kombinert hvalfangst- og sjøfartsmuseum. Private næringsdrivende skulle stå for driften i samarbeid med kommunen. Forbildet var Kattegat-senteret i Danmark med et årlig besøkstall på 500 000. Bakgrunnen var erkjennelsen av at man ikke maktet å trekke turister til Sandefjord.¹¹²

Det ble omsider besluttet at Hvalfangstmuseet ikke skulle flyttes til havneområdet, men at det skulle samarbeide med opplevelsessenteret. Som følge av dette

Også Vestfold-byene fikk sine «docklands» i miniatyr. Ved kanalen i Tønsberg har tidligere verftsområder blitt boligområder, med kort vei til restauranter og kulturtilbud. Foto: Dag I. Børresen.

Atlantis Theme Park var et storslått og ambisiøst havneutviklingsprosjekt som skulle sette Sandefjord på turistkartet, men det ble aldri realisert. Foto: Hvalfangst-museet.



ble konseptet endret til et senter for hval, havets ressurser og biologisk mangfold.¹¹³ Sandefjords maritime kulturarv skulle nå tuftes på hvalfangsthistorie og fortellinger om «pionerånden», pågangsmot og enkeltpersoners livshistorier. Man ville fokusere på hvalfangsthistorien som identitets- og verdiskaper. Den private utbyggeren trakk inn fagmiljøer fra biologi og maritim ressursforvaltning og ville presentere «alt liv i havet.» Britiske Event Communications Ltd. fikk oppdraget med å videreutvikle planene. Selskapet sto bak planer for Lego-senteret i Danmark, for Liseberg i Göteborg og var dessuten på oppdragslisten til Den internasjonale olympiske komité (IOC).¹¹⁴

Prosjektet endret navn fra Skagerraksenteret til Atlantis Theme Park og ble beskrevet som et akvarium med innslag av historiske temaer som ville belyse interaksjonen mellom nordmenn og havet fra steinalderen til samtiden.¹¹⁵ Parken skulle forene livet i havet og hvalfangsthistorien, men strandet på manglende finansiering. Byens befolkning sto ikke nødvendigvis samlet bak tanken om å profilere Sandefjord som hvalfangstbyen. Mange ville heller satse på vikingtiden som attraksjon og bygge opplevelsessenteret Vikingenes verden på lokaliteter nær Kongshaugen, hvor Gokstadskipet ble funnet.¹¹⁶ Etter ti års planlegging ble også dette prosjektet avviklet uten resultater. Til tross for at Atlantis Theme Park ikke ble realisert, ga havneområdet snart plass til restauranter og boligutvikling, privatskoler og treningssentre m.m. på tidligere verkstedstomter og nedlagte industriområder. En tilsvarende utvikling fant sted i nabobyene. Utviklingen av SMI-tomta i Kilen og de tidligere verftsområdene på Framnes i Sandefjord

og Kaldnes samt kanalområdet i Tønsberg er paralleller. I Larvik har ferjekaier, parkeringsplasser og industriområder blitt gjort om til grøntområder og tomter for spahoteller, kulturhus, restauranter og uteserveringer. I alle Vestfold-byene er den maritime kulturarven synlig i havnebildet i form av museumsbrygger, skulpturer, veteranskip, hvalkanoner, museer, maritime senter m.m.

Branding av maritim kulturarv

Vestfold-byene var ikke alene om å bygge identitet tuftet på maritime forbilder. På Sørlandet ble individuell og regional identitet tuftet på seilskutetiden på 1800-tallet som landsdelens gullalder.¹¹⁷ Historiker Berit Eide Johnsen konstaterte (i tråd med David Loewenthals tanker) at økt interesse for maritim kulturarv på Sørlandet skjøt fart på 1980-tallet som følge av nedgangstider i tradisjonelle maritime yrker og skipsbyggingsindustri, samt økt satsing på turisme. Vektleggingen av den maritime kulturarven tilfredsstilte behovet for å skape lokal identitet på et individuelt, lokalt og regionalt nivå.¹¹⁸ Seilskutetiden ble valgt fordi det var mange synlige fysiske spor etter den i regionen, og fordi den ble assosiert med attraktive verdier og levesett på 1980-tallet som velstand, åpenhet og internasjonal kontakt.¹¹⁹ Så lenge historien målbar positive «branding values», var den et naturlig valg når fortiden skulle instrumentaliseres for å bygge identitet og positive verdier i samtiden.¹²⁰

Planleggerne av Skagerraksenteret i Sandefjord ville ha kjent seg igjen i «branding» og planer for rekonstruksjon av Sørlandets maritime historie. Det ville nok vært mer utfordrende å formidle Sandefjords maritime kulturarv tuftet på hvalfangsthistorie, med dens globale negative konnotasjoner, enn å formidle seilskutefart eller fiskerliv på Sørlandet, men dette forsøkte man å unngå med fortellinger om pionerånd, pågangsmot og enkeltpersoners livshistorier. Det viktigste var å vise at positive verdier fra den maritime kulturarven hadde formet Sandefjords identitet og ført til verdiskapning.¹²¹

På Sørlandet etablerte man sommerfestivaler med maritime forbilder. Reker, hummer, krabber, seilbåter og trebåter ble landsdelens nye ikonografi.¹²² Det ble arrangert «spel» med historiske forbilder. Temaene var ofte av liten historisk betydning, men slike innvendinger var uinteressante for folk flest. Historiebruken var tuftet på befolkningens tolkning av fortiden og ikke på akademiske historikeranalyser.¹²³ Gjenskapelsen av maritime tradisjoner tilpasset en turistsetting¹²⁴ kan også belyses gjennom Eric Hobsbawms begrep «invented tradition» – konstruerte tradisjoner.¹²⁵ Andre eksempler på «invented traditions» (med parallell til Vestfold) var mangfoldet av såkalte sjømannskor kledd i maritime kostymer som tilfredsstilte forestillinger og forventninger om en genuin maritim

sangtradisjon som aldri hadde eksistert.¹²⁶ Den maritime kulturarven på Sørlandet representerte ofte en konstruert tradisjon som en fiksjon av fortiden – med mål om å nå utvalgte mål/formål i nåtiden. Utviklingen kunne beskrives som en identitetsskapende prosess hvor lokalbefolkningen gjenskapte maritime tradisjoner, men med et nytt innhold, hvor fortiden gjennom fortolkning var tilpasset moderne standarder og konsepter.¹²⁷ Den maritime historiske tradisjonen blir (igjen) oppfunnet, til tross for at man selv tror at man har forsøkt å rekonstruere fortidens tradisjoner.¹²⁸ Her er det paralleller til mange praksiser og aktører innenfor hvalfangstens historiekultur i Vestfold.

Blodet fra ti tusen hval

Hvalbåten «Southern Actor» ble tildelt Olavsrosa av Norsk Kulturarv i 1999. Samme år ble båten og mannskapene invitert til å delta som «special guest» på dampskipsstevnet DAMF RUNDUM i Flensburg i Tyskland i juli. Da deltakerlisten ble kjent i Tyskland, varslet hvalfangstmotstandere demonstrasjoner i Flensburg mot norsk hvalfangst. Arrangøren fikk kritikk i avisene for å ha invitert «Southern Actor», og ble kontaktet av The Sea Shepherd Conservation Society som protesterte mot at hvalbåten skulle delta på stevnet. «An der Southern-Actor klebt das Blut von zehntausend Walen», hevdet Sea Shepherd. Paul Watsons bevegelse hadde allerede senket «Southern Actor» en gang tidligere, da den var i bruk som hvalbåt i Nord-Spania. Følgen ble at arrangøren av DAMF RUNDUM fikk kalde føtter og trakk tilbake invitasjonen fordi man ikke kunne garantere for gjestenes sikkerhet.¹²⁹ At man måtte avlyse deltakelse på dampskipsstevnet pga. fordømmelse og trusler fra miljøbevegelsen, kan ikke ha gått upåaktet hen blant klubbmedlemmer og dugnadsarbeidere i Sandefjord. Man kan tenke seg at den krasse kritikken mot tidligere hvalfangeres egen kulturarv ble sett på som en trussel som også bidro til å styrke fellesskapet i Hvalfangerklubben. Utvekslingen av felles erfaringer der tydeliggjorde det som definerte og skilte hvalfangerne fra hvalfangstmotstanderne og fungerte «as a means to draw themselves closer together in opposition to others».¹³⁰ Kanskje tydeliggjorde det også hva som skilte tidligere hvalfangere fra «vanlige folk».

Hvalfangsten inn i stua

Film- og TV-mediet kom til å spille en viktig rolle under formidlingen av hvalfangsten som kulturarv i Vestfold. I 1987 produserte fylkeskommunen hvalfangstfilmen *Vel blåst – Hvalfangst gjennom 100 år i Vestfold*. Filmen viste historiske klipp og nye opptak, og ble en lokal salgssuksess på VHS-video i Tønsberg, Sandefjord



Erik Jacobsen fra Tønsberg var journalist i TV Vestfold. Med Hvalfangsteventyret brakte han hvalfangst-historien inn i de vestfoldske hjem slik ingen hadde gjort det tidligere. Foto: TV Vestfold / Erik Jacobsen.

og Larvik til jul samme år.¹³¹ Vestfold var ikke ferdig med hvalfangsten. «Den vil fortsatt være en del av vår virkelighet», skrev Vestfold Arbeiderblad i omtalen av filmen.¹³² I forbindelse med økt interesse for hvalfangst etter at «Southern Actor» ankom Sandefjord, viste Sandefjord kino i november 1989 både by- og hvalfangstfilmer for tidligere hvalfangere, pensjonister og skoleelever.¹³³

Ved tusenårsskiftet kom hvalfangsten for alvor inn i de tusen hjem. Journalist Erik Jacobsen i TV Vestfold produserte *Hvalfangsteventyret*, en TV-serie med over tre og en halv times sendetid fordelt på fem ulike hvalfangsttemaer. Serien ble først tilgjengelig for publikum på VHS, og i 2001 ble den vist i episoder på TV Vestfold fra begynnelsen av februar og fram til påske. Den fikk en stor seerskare og var i høy grad basert på ukjente filmklipp i farger som Jacobsen hadde sporet opp fra forskjellige kilder. Serien inneholdt rikelig med intervjuer av tidligere hvalfangere, utført av filmskaperen selv.¹³⁴

Jacobsen uttrykte at han var motivert av ønsket om å få tidligere hvalfangere til å fortelle hvordan det egentlig var å jakte på klodens største skapninger.¹³⁵ Han ville gå tett på aktørene, stille kritiske spørsmål og samtidig presentere en epoke på hundre år «der vestfoldinger hadde vært verdensmestre».¹³⁶ Jacobsen poengterte dessuten at hvalfangst var viktig for hele fylket, og lot filmene spenne over et bredt geografisk register. TV Vestfold promoterte produksjonen som «et unikt stykke norgeshistorie».¹³⁷ Jacobsen fulgte opp med en bokutgivelse, *Hval-*

fangsteventyret – på sporet av en tapt storhetstid (2003), og en samlet utgave av filmene på DVD i 2007. Han mottok mye heder og ære for arbeidet, og fulgte opp med dokumentarfilm om skipsreder Anders Jahre i 2013. Det var trolig Erik Jacobsens filmsuksess som var forbildet da Hvalfangerklubben i Sandefjord lanserte sin egen hvalfangstfilm i 2002, *Hvalfangsthistorien ... fortalt av de som var med*.¹³⁸ Omslaget på videokassetten fortalte at Hvalfangerklubbens intensjon med filmen var å ta vare på historien om hvordan hvalfangsten ble utført, og la medlemmer med «mange tusen sesonger på hvalfangst» fortelle den «virkelige historien». Slik sett var dette nokså likt Erik Jacobsens programmerklæring. Om han hadde et Vestfold-perspektiv i sin produksjon, var lokalpatriotismen kraftigere til stede i filmen fra Sandefjord. I starten av filmen fikk seerne møte «Southern Actor og ble presentert for temaer som rederiene, ekspedisjonsutrustning og hvalfangstmetoder m.m. Det ble forklart at selv om det var mange tiår siden dagliglivet dreide seg om hvalfangst, var det fortsatt noen som ønsket å identifisere seg med epoken. Filmen ga også et interessant innblikk i hvordan hvalfangst som kulturarv var til stede overalt i Sandefjord. Sekvenser av blåhvalkjeven foran Park Hotel ble etterfulgt av skipsmodeller på restauranten Kokeriet, mannskoret Hvalkjæften i aksjon og Sandefjord Fotball (1998), som hadde valgt et skipsskrog med hvalspord som klubbemblem og ble støttet av supporterklubben Blåhvalane.¹³⁹

Ritualisert flaggskip i båtkortesje

Det årlige høydepunktet for «Southern Actor» var båtkortesjen i Sandefjord på sankthansaften, byens offisielle «fødselsdag» 23. juni. Sankthansaften – eller midtsommer – har vært festdag i Vestfold i mange hundre år, og dagen derpå er lovfestet fridag for mange arbeidstakere i regionen.¹⁴⁰ Båtkortesjen ble gjennomført første gang i 1927. Med kurs ut fjorden fulgte opptil to tusen lystbåter bak hvalbåten som en innledning på midtsommerfeiringen. Fra midten av 1990-tallet, da båten ble overtatt av Sandefjord kommune, har «Southern Actor» vært første skip i kortesjen. Denne årlige hendelsen har mange fellestrekk med en minnerite, slik den beskrives av kulturhistoriker Anne Eriksen. Den autentiske hvalbåten og hvalfangerne om bord representerer et levende forbindelsesledd til fortiden. Få andre deltakere i båtkortesjen og tilskuere på land hadde «tilsvarende erfaringsbaserte minner» som hvalfangerne.¹⁴¹ I denne konteksten ble hvalbåten vist fram som et levende symbol for «hvalfangerbyen» Sandefjords historie, samtidig som den fylte en viktig funksjon som identitetsfaktor i nåtid.

Hvalbåten funksjon i båtkortesjen kan forstås i lys av Hobsbawms begrep *invented tradition*: «Invented tradition is taken to mean a set of practices, normally by overtly or tacitly accepted rules and of a ritual or symbolic nature, which



Hvalbåten «Southern Actor» deltok gjennom tjue år i båtkortesjen på sankthansaften. Siste gang var i 2016. Foto: Hvalfangstmuseet.

seek to incalculable certain values and norms of behavior by repetition.»¹⁴² Båten hadde både en rituell og en symbolsk betydning som et autentisk dampskip fra Sandefjord og Vestfolds mytiske gullalder, bemannet av «autentiske» hvalfangere som førte hele byens flåte sørover mot nye eventyr. Slik sett fikk båten deltakelse visse likhetstrekk med hvalfangstflåtens årlige avreise om høsten. Det var dog ikke hvalbåter i båtkortesjene mens hvalfangsten pågikk, til tross for at hvalbåtene lå side om side i stort antall i sommeropplag i fjorden. «Southern Actor» fikk rollen som flaggskip i båtkortesjene først i 1995, i forbindelse med Sandefjords 150-års byjubileum. Da gikk den ut fjorden sammen med kongeskipet «Norge», dampskipet «Kysten» fra Tønsberg og vikingskipskopien «Gaia». Følgelig var hvalbåten deltakelse et nytt fenomen og kan forstås som «invented tradition» og symbol, «which automatically implies continuity with the past».¹⁴³

Slik «Southern Actor» – med større tilknytning til Tønsberg enn til Sandefjord under driftsårene – tjente som symbol på hvalfangstens gullalder i Sandefjord (og naturligvis for noen også i Vestfold), så man tilsvarende symbolverdi i skip for eksempel i Kristiansand. På charterturer og cruise til utlandet representerer seilskipet «Sørlandet» landsdelens stolteste maritime epoke, seilskutetiden. «Sørlandet» er dog bygd av stål i 1927 som skoleskip, og har aldri fungert som lasteskip. De sagnomsuste sørlandske seilskutene som deltok i oversjøisk handelsfart på 1800-tallet, var bygd av tre, men ingen slike fartøyer er bevart.

«Sørlandet» har likevel fått status som representant for seilskutetiden og landsdelens gullalder. Berit Eide Johnsen var på linje med Hobsbawm da hun hevdet at dette var et godt eksempel på at «a suitable tradition has been invented».¹⁴⁴ Hvor lenge hvalbåten «Southern Actor» vil symbolisere og spille rollen som Sandefjords bindeledd til fortiden, som flaggskip i båtortesjen, er uvisst. I takt med tidligere hvalfangeres økende alder blir det færre dugnadsarbeidere og kvalifiserte mannskaper. Kanskje er ikke antallet frivillige tilstrekkelig til å holde båten i operativ stand i framtiden.¹⁴⁵

Hvalfangere eller vikinger som turistattraksjon?

I slutten av 1980-årene var identitet et opphetet diskusjonstema i Sandefjord. Sandefjords Blad oppfordret til debatt om hvalfangstens betydning for byen. Avisen var et talerør for å konstruere fortellinger om lokal historisk identitet med kontinuitet tilbake til forhistorisk tid. Hvalfangst ble koblet med vikingtid. Anskaffelsen av en hvalbåt i 1989 og utgravingen av Gokstadskipet i 1880 ble paralleller. Det ble hevdet at den nære fortids fartøyer kanskje var vel så viktige som en nasjonal stolthet som det vikingskipet var.¹⁴⁶ Alle var ikke enig i at det var riktig å satse på hvalfangst som merkevare for Sandefjord. I 1987 var turistsjefen usikker på om hvalfangsthistorien burde være Sandefjords ansikt mot omverdenen, og hvilken rolle den skulle spille i markedsføringen av byen som turistmål. Turistsjefen mente at Hvalfangstmuseet var utdatert og trodde på en «vikingidé» som turistattraksjon.¹⁴⁷ Museumssjef Wexelsen var – ikke overraskende – uenig og mente at opplevelsestilbud med utgangspunkt i byens tradisjon og historie måtte knyttes til hval og hvalfangst. Han trodde at en kombinasjon av museum, hvalbåt og delfinarium (med levende delfiner) var det beste alternativet: «Dette vil bygge på noe vi i Sandefjord kan noe om, noe som har preget vår fortid og som det er viktig å ta vare på også i fremtiden.»¹⁴⁸

I 1993 mottok Sandefjord kommune en kopi av Gokstadskipet, «Gaia», i gave fra skipsreder Knut Ulstein Kloster. «Gaia» hadde deltatt på miljøkonferanse i Rio de Janeiro og skulle brukes i formidling av både «vikingkultur» og «dagens miljøproblemer», ifølge Sandefjords Blad. Skipet ble overført til Sandefjord-museene i 1994.¹⁴⁹ Museene hadde nå både en hvalbåt og et vikingskip til å formidle epokene som var utpekt til byens viktigste fortid og kulturarv.¹⁵⁰ Ifølge den nye reiselivssjefen la erfaringer fra vikingtiden og hvalfangsten grunnlaget for den moderne sandefjordingens identitet. Reiselivssjefen mente å kunne påvise historisk kontinuitet og overføring av kompetanse, verdier og verdenssyn i Sandefjord gjennom tusen år. Helt fra førkristen tid og fram til 1990-tallet hadde disse egenskapene avleiret seg i befolkningen. Hvalfangsten ble framstilt som byens

viktigste kulturarv. Tidlig på 1990-tallet prydet Hvalfangstmonumentet forsidene på Reiselivsforeningens brosjyrer.¹⁵¹ Målet var å framstille Sandefjord som en moderne by med et dynamisk næringsliv. At folk søkte lykken utenlands, ble forklart som en arv helt tilbake til vikingtiden, «opp til i dag har toktene til nære og fjerne strender gått ut fra dette distriktet».¹⁵² Vikinger og hvalfangere var to alner av samme stykke. Man kunne hente positive verdier som «pågangsmot og manns styrke» fra hvalfangsthistorien, og dette var like verdifulle egenskaper i fortiden, samtiden og framtiden. At Vestfold – med sine mange kystbyer – var et utadrettet fylke, virker kanskje selvsagt for de fleste, men det fantes også lokale ulikheter. I *Norsk byhistorie* karakteriserte historiker Ola Svein Stugu Sandefjord i mellomkrigsårene som landets mest ensidige og utadrettede nettverksby. Byens økonomiske framgang ble knyttet til «dens nisjefunksjon innenfor et større internasjonalt nettverk» som følge av hvalfangsten. Nabobyene Tønsberg og Larvik hadde betydelige sjøfarts- og hvalfangsttradisjoner, men et større oppland og et mer mangfoldig næringsliv bidro til at hvalfangst ikke ble en like dominerende næringsvei der som i Sandefjord.¹⁵³

Politisk konstruert lokal identitet

Da Sandefjords politikere og kommune gjorde konstruksjon av lokal historisk identitet til et offentlig prosjekt i begynnelsen av 1990-årene, ble vikingtid, kurbadtid og hvalfangertid utpekt som byens viktigste historiske epoker. Et vesentlig tiltak var å engasjere historiker Finn Olstad til å lage en faghistorisk framstilling av byens historie til markeringen av 150-årsjubileet som kjøpstad i 1995. Tobindsverket *Sandefjords historie* med undertitlene *Strandsitter og verdensborger* (1995), og *En vanlig småby?* (1997) er det eneste faglige byhistoriske verket i Vestfold i nyere tid.

Da det første bindet, *Strandsitter og verdensborger*, ble presentert i Sandefjord rådhus i november 1995, understreket ordfører Per Foshaug (H) at han trodde at politikerne gjorde et riktig valg da man vedtok å produsere bokverket. Historie preget også feiringen av byjubileet, og «historie er en god gave for å hente frem bypatriotisme og entusiasme hos oss alle».¹⁵⁴ I avrundingen av bind II er Finn Olstad tydelig på at Sandefjord kommune ville at *Sandefjords historie* skulle bidra til å styrke innbyggernes identitet og byens enhet samt motvirke fragmentering og oppflising av lokal tilhørighet.¹⁵⁵ I ettertid har bokverket blant annet blitt karakterisert som et bestillingsverk for å befeste hvalfangsten som byens sentrale historiske periode og gylne år.¹⁵⁶

Kommunens strategiske næringsplan (1995) profilerte satsing på historie, kulturarv og tradisjoner som bevissthetsstyrkende for byens befolkning. Det utilsørte målet var å øke Sandefjords markedsverdi i næringslivssammenheng.



«Guttane kommer hjem fra isen.» Iscenesettelse av hvalfangernes årlige hjemkomst på våren i Sandefjord havn i 1995. Foto: Per Langevei.

For den forrige ordføreren, Per Ramberg (KrF), var ett av jubileumsmarkeringens hovedmål «å skape historisk identitet og bevissthet» med utgangspunkt i historiske forbilder.¹⁵⁷ I tråd med at mange byer gjennomgikk transformasjon fra industribyer til servicebyer, ble kulturbasert byutvikling en europeisk trend. Kulturarven ble viktigere som grunnlag for økonomisk vekst og næringsutvikling. Samtidig var mange byer opptatt av å sette stedsidentitet, identitetskonstruksjoner og merkevarebygging i fokus i takt med «økt konkurranse om å være attraktive for bosetting, næringsvirksomhet, handel, reiseliv og utdanning».¹⁵⁸ Stedsutviklingen inkluderte ofte utvikling av satsingsområder som kunst, kultur, kulturarv og kulturbaserte næringer. I tillegg handlet det om å bygge et nytt image i tråd med nasjonale og internasjonale trender. Kulturhistorien ble ett av flere virkemidler i transformasjonsprosessene.¹⁵⁹ Kommunens bakgrunn for å produsere *Sandefjords historie* kan forstås i en slik kontekst. Konstruksjonen av tre identitetsbyggende historiske epoker var ikke basert på faghistorikeres analytiske valg, men tuftet på en politisk regissert epokeinndeling og en instrumentell tilnærming til byens kulturarv. Både viking- og kurbadtid hadde tilhengere og interessegrupper som ville framheve disse epokene, men ikke oppsiktsvekkende fikk hvalfangsten mest oppmerksomhet under jubileumsfeiringen i 1995.

Da hvalfangstflåten hjemkomst om våren ble iscenesatt en ettermiddag i april 1995, samlet det seg over fire tusen mennesker i havneområdet. I oppfø-

ringen av «Guttane kommer hjem fra isen» spilte den nyrestaurerte hvalbåten «Southern Actor» hovedrollen. Publikum møtte opp kledd i tidsriktige klær fra 1950- og 1960-tallet, og «forventningsfulle kjærester, koner og barn» ventet på kaia. Havnedrosjer og tollere var på plass, og det var «sterke og hete omfavnelser og hjemkomstscener som i gamle dager».¹⁶⁰ I juli ble eierskapet til hvalbåten offisielt overdratt fra Vestfold fylkes hvalbåtkomité til Sandefjord kommune (i regi av Hvalfangstmuseet), som en gave til byens befolkning.¹⁶¹

Hvalfangst som byens merkevare?

Den økende vektleggingen av hvalfangst som kulturarv i Sandefjord i siste halvdel av 1980-årene ga hvalfangsten en markedsverdi i næringslivssammenheng. Imidlertid var det delte og sterke meninger om verdien av å profilere «hvalfangstbyen» som merkevare. Flere ganger førte dette til opphetede meningsutvekslinger i lokalpressen. I november 2002 hevdet kommunens næringslivskordinator, Ernst Midtun, at hvalfangerbyen som merkevare var «gått av moten», og at byen trengte en mer positiv profilering. Hvalfangsten var en viktig del av historien, men den tilhørte en annen tid, og nå burde kompetanse og kultur settes i fokus, refererte Sandefjords Blad.¹⁶² Et motargument i et leserbrev til avisen var at hvalfangst var ekte og viktig historie å ta vare på, og at hvalfangerbyen «alltid ville bestå.»¹⁶³ «For meg er Sandefjord hvalfangstbyen», sa amanuensis Trond Blindheim ved Norges Markedshøyskole i et intervju med Sandefjords Blad om hvalfangst som merkevare.¹⁶⁴ Destinasjon Vestfold mente at Sandefjords profil var tuftet på ekte historie, enten man ville det eller ikke, og at det lå et konkurransefortrinn nettopp i byens historie.¹⁶⁵

I februar 2004 ble det proteststorm på Sandefjord Blads innringerte telefon da prosjektgruppen Sandefjord Vekst på ny våget å antyde at ensidig fokusering på hvalfangsthistorien ikke nødvendigvis var forenlig med de positive verdiene man ønsket skulle symbolisere Sandefjord og gjøre byen attraktiv for omverdenen. Mange innringere ville beholde hvalen som symbol.¹⁶⁶ Eieren av Hval sjokoladefabrikk sluttet seg til dette synet og minnet om at det var en hval i byvåpenet, og at «ingen har noe imot dette godslige store dyret». Han hevdet at andre byer faktisk misunte Sandefjord, som hadde et enkelt hvalsymbol som kjennemerke. Daværende museumssjef Sidsel Hansen sluttet seg til og mente at hvalen fortsatt var aktuell. Det var det særpregede og spesielle som burde være symbol på byen; fine strender og IT-bedrifter hadde man andre steder.¹⁶⁷ Sandefjords Blad holdt fast på at hvalfangsten var viktig historie, men understreket at «historien må brukes i et videre perspektiv» og videreutvikles. Egenskaper man mente å finne i historien – som initiativ, pågangsmot og samarbeid

–, skulle være «suksessfaktorer å strekke seg etter også i framtiden». Aktørene i Sandefjords hvalfangsthistorie ble framstilt som en stor, lykkelig, klasseløs og konfliktfri familie som levde sammen i et fortidig Utopia: «Gründerne og de store foregangsmenn i samspill med menigmann. De mange små, men så viktige brikker – arbeiderne, håndverkerne og kjøpmennene – i det store puslespillet. I fellesskap har det bidratt til å sette Sandefjord på kartet.»¹⁶⁸ Hvalfangerklubben burde ha noe av æren for Sandefjords «image» som hvalfangstbyen, mente tidligere formann Steinar Haraldsen i 2006: «Jeg tror det har veldig mye å si for byen og det – jeg tror hvalfangsten blir sånn – merkevare for Sandefjord i mange, mange år til.»¹⁶⁹

Søk havn i hvalfangerens trygge favn – hotell i særklasse

En synlig næringslivsaktør som spilte på hvalfangsthistorie som element i merkevarebyggingen, var Hotel Atlantic i Sandefjord. Der blir ikke «historien stuert vekk, den blir vist fram og gjort tilgjengelig», sa forfatter Thor Klaveness da hotellets hundreårsjubileumsbok skulle lanseres.¹⁷⁰ Hotel Atlantic ble bygd i jugendstil i 1914 og var i mange år forsamlingssted for byens skipsredere og hvalfangstselskapenes generalforsamlinger. 1 oktober 1988 offentliggjorde den svenske eieren, hotellkjeden Home Hotels, at byens hvalfangsthistorie skulle gjøres til merkevare – i tråd med selskapets temahotellkonsept. Avgjørelsen førte til at man startet innsamling av hvalfangstrelaterte gjenstander.¹⁷¹

Hotellet kontaktet Hvalfangerklubbens medlemmer for å få bistand til å skaffe fotografier og gjenstander, og forklarte at hensikten var å gjøre hotelloppholdet mer interessant for gjestene og samtidig skape interesse for hvalfangstens historie. Hvalfangstmuseet var informert om planene og «ønsket lykke til».¹⁷² Det ble kjøpt eller lånt gjenstander fra publikum, og noe ble gitt i gave til hotellet. Hvalfangstmuseet bidro med utlån av hvalmotiver til reproduksjoner og veggdekorasjoner, med kopier av fotografier og gjenstander til utstillinger i hotellet.¹⁷³ Hotel Atlantic blir fortsatt jevnlig karakterisert som et «hvalfangstmuseum».¹⁷⁴

Hotelldirektør Henrik Kulms var primus motor bak innsamlingen av fangstutstyr, organisk materiale fra hval som bein, barder og tenner samt personlige effekter som hadde vært brukt av hvalfangere på fangstfeltet. Gjenstandene utsmykket bl.a. selskapslokalet Harpunen, som bar preg av en tid mange vestfoldinger har et forhold til, skrev Sandefjords Blad og Tønsbergs Blad i 2004. Hotelldirektøren planla å formidle samlingen på internett. Han fortalte også at konferansedeltakere fikk tilbud om en omvisning i hotellets samlinger som en forrett til Hvalfangstmuseet, og han så ikke bort fra at det på ett tidspunkt ville bli aktuelt å overdra samlingen til Hvalfangstmuseet.¹⁷⁵



Hølen ved Østre Halsen i Larvik har en lang historie som opplagsplass for flere hvalfangstselskaper. Det største bygget til venstre for hvalbåten er «Storboden», som ble demontert og flyttet til Sandefjord. Foto: Larvik Museum.

Hotellets største prosjekt ble gjennomført i 2005, da en laftet, treetasjes lagerbod fra 1770 ble flyttet fra Hølen i Tjølling (Larvik) til Sandefjord. «Storboden» var trolig flyttet fra Citadelløya i Stavern til Hølen omkring 1850. Boden tjente tidligere som lager for flere hvalfangstselskaper og hadde status som bevaringsverdig.¹⁷⁶ Kulturminnevernet i Larvik viste ingen interesse for bygget, og Norhval AS trengte tomten til boligprosjektet Rekkevik brygge.¹⁷⁷ Boden ble solgt til hotelldirektøren for to «spesidaler» og gjenreist som frokostavdeling koblet til Hotel Atlantics bygningskropp. Sandefjords Blad hevdet at det var stor begeistring i Sandefjord fordi man hadde fravristet Larvik et hvalfangstrelatert kulturminne. Frokostsalen ble dekorert med originalt utstyr fra Larviks-rederiet Melsom & Melsoms hvalfangstvirksomhet. Sandefjords Blad uttrykte panegyrisk begeistring for nyervervelsen. Man mente at hvalbåten «Southern Actor» var hentet fra Tønsberg til Sandefjord, og med innvielsen av boden fra Larvik hevdet man at nå samles «hvalfangsthistorien der den hører hjemme – i sentrum».¹⁷⁸

Utaskjærs fra Larvik – lokalpatriotisk sjåvinisme

Det var påfallende mange lokalpatriotiske ytringer i Sandefjords Blad om at hvalfangsthistorien hørte hjemme i Sandefjord. Det ble framstilt som en selvfølge at flest mulig hvalfangstminner skulle samles her. Avisen hevdet at det var bedre forutsetninger for å forvalte Vestfolds hvalfangsthistorie på et hotell i Sandefjord enn det man fikk til i nabobyene.

Hotel Atlantic mottok gaver til hvalfangstsamlingen også fra Larvik, og disse bidragene karakteriserte avisen som gaver fra folk som var bosatt «utaskjærs». Hva man la i det, ble ikke forklart, men retorikken og framsnakkingen av Sandefjord på bekostning av nabobyene antydte at dette var folk av en annen støpning enn sandefjordingene.¹⁷⁹ Sandefjords Blad argumenterte for at Sandefjord var hvalfangstens naturlige sentrum: «Selv om både Larvik og Tønsberg bidro til hvalfangstfylket Vestfold, bruker selv yngre mennesker i dag betegnelsen hvalfangerbyen om Sandefjord. [...] nå er Larviks hvalfangsthistorie flyttet til Sandefjord [...] Man kan med rette snakke om samling i sentrum.»¹⁸⁰

«Ditt hjem i hjertet av hvalfangstens by» fortalte hotellets brosjyre fra 2006. Hotellet ble beskrevet som et levende museum som visualiserte hvalfangstens betydning for Sandefjord.¹⁸¹ Man spilte på «forgangne tider» som attraksjon og ville gi gjestene følelsen av noe historisk, lunt og sjarmerende med utgangspunkt i hvalfangst. «Storboden» ble presentert som en koselig sjøbod i tømmer, og i kjelleren kunne man hygge seg i Harpunen restaurant. Helt i tråd med politiske valg (1995) om å framheve vikingtid, kurbadtid og hvalfangertid som byens viktigste epoker markedsførte hotellet vikinger, badegjester og hvalfangere som historiske attraksjoner i Sandefjord.¹⁸²

Fire år senere var hvalfangsthistorien nærmest fraværende i markedsføringen av hotellet. Den velkjente investoren Petter Stordalen kjøpte og innlemmet Hotel Atlantic i Skandinavias største hotellkjede, Choice Hotels Scandinavia. Stordalen var mer interessert i miljøvern enn i hvalfangst. Den nye hotellbrosjyren fra 2010 ble frontet av Stordalen, som hadde grønne ideer. Han framhevet heller at Choice Hotels var den første røykfrie hotellkjeden i Skandinavia, og at man ville implementere et miljøprogram der. Nå skulle man friste gjester med økologisk mat, tyrkisk dampbad og finsk sauna, i skarp kontrast til Hotel Atlantics tidligere profilering som «levende museum» basert på hvalfangstindustrien som hovedattraksjon.¹⁸³

Det nærmeste man kom Sørishavet

Blant aktørene i hvalfangstens historiekultur var det konsensus om at hvalfangsten var den viktigste epoken i Sandefjords historie. I bunnen lå det ofte et pragmatisk og instrumentelt historiesyn, og motivene og målene var ulike. Fra 1999 kom også Den norske kirke til å spille en aktiv rolle i minnepraksiser og ritualisering av gravsteder knyttet til denne kulturarven. I 1999 fikk kaptein C.A. Larsens grav på Sandefjord kirkegård status som kommunal æresgrav. Kaptein Larsen fra Østre Halsen (Larvik) var mest kjent som grunnlegger av den første moderne (argentinske) hvalfangsten i Antarktis i 1904.¹⁸⁴ Det ble etablert en minneprak-



sis med årlig kransenedleggelse på graven. Larsens gravsted ble symbolet på velstanden hvalfangsten brakte til Vestfold, og i tråd med kulturhistoriker Anne Eriksens beskrivelse av minnepraksiser, oppgradert til polarmonument. Polarmonumentene innbyr til allmenn deltakelse, skriver Eriksen. Slike markeringer har vanligvis en sterk stedlig forankring, noe som er viktig for at det polare skal oppfattes som et nasjonalt fellesanliggende.¹⁸⁵ Før hvalfangstens historiekultur vokste fram i Sandefjord og Vestfold fra begynnelsen av 1980-tallet, var Hvalfangstmuseet (1917) og Hvalfangstmonumentet (1960) de mest synlige monumentene over næringen i Sandefjord. Begge var finansiert av Lars Christensen og dannet en symbolsk ramme om hans liv som forretningsmann, reder, polarutforsker og donator.¹⁸⁶ Det er ikke uvanlig at monumenter framstår som reklameskilt for byggherrens egen storhet, skriver Peter Aronsson i *Historiebruk – att använda det förflutna*. Både museet og monumentet kan leses og kontekstualiseres som byggherrens ønske om å sette spor etter seg.¹⁸⁷ Forståelsen av at monumenter representerte verdier og holdninger når de ble reist, samsvarer med forståelsen av at monumentenes referanser til fortiden kan bli brukt til «å gi betydning og mening til samtida».¹⁸⁸

Hvalfangstmonumentet ved Sandefjord havn ble finansiert av skipsreder Lars Christensen og avduket i juni 1960. Monumentet ble utformet av billedhugger Knut Steen. Foto: Hvalfangstmuseet.

Den norske kirken i Grytviken på Syd-Georgia ble ført opp i 1913. Kirken er et viktig «pilegrims mål» for Foreningen Øyas venner. Foto: Dag I. Børresen.



På slutten av 1980-tallet ble hvalfangsthistorien tillagt egenverdi i Sandefjord som samlingspunkt for befolkningen mot omverdenens fordømmelse. Hvalfangsten ble gitt en instrumentell funksjon som verktøy for å bygge framtidens samfunn. Det viktigste var å være stolt av byens historie, «ingen kan bestride den pionergjerning som ligger bak [...] Pågangsmot og manns styrke er ikke vanskelig å finne dekning for».¹⁸⁹ Lars Christensen ble trukket fram som et forbilde med «epokegjørende betydning» for lokalsamfunnet og «Norge som nasjon». Han var Sandefjords egen nasjonale polarhelt.¹⁹⁰ Det var få autentiske minnesteder i Norge knyttet til hvalfangst i Antarktis. Ifølge Anne Eriksen kjennetegnes polarmonumenter ved at de ikke befinner seg i Arktis eller Antarktis, at de ikke består av is, snø og fjell, «men av tanker, følelser og innforstått mening som de fleste nordmenn kjenner og tar for gitt». Disse monumentene må forstås i lys av hva de forteller, av hva de symboliserer, og ikke minst av «historiene om hvordan de ulike minnestedene ble til».¹⁹¹ Hvalfangstmonumentet var vel kanskje det nærmeste man kom Sørishavet i fysisk forstand i Sandefjord.

Ingen er glemt av Gud – kirkens historiebruk

Kransenedleggelsen på C.A. Larsens grav samler representanter for interesseorganisasjoner, politikere, kirken, hvalfangstinteresserte og Larsens etterkommere. Under markeringen i 2002 sa Sandefjords ordfører at det var viktig å vise respekt

og «fange opp igjen de historiske fakta fra glemselen» og minne hverandre om hva Larsens initiativ førte til. Gravstedet ble tillagt moralske holdninger og verdisyn. Under påfølgende minnegudstjeneste i Sandefjord kirke fastslo biskop Osberg at «de som ennå lever, har grunn til å være stolt» over hvalfangsten, de har «ingenting å skamme seg over». Gudstjenestens hovedtema var hvalfangere som døde på fangstfeltet og ble begravd på kirkegårdene på Syd-Georgia. «Ingen er glemt av Gud, selv ikke der i isødet», understreket biskopen. Foreningen Øyas venner delte ut kors laget av hvalbein til de tilstedeværende prestene som hadde besøkt Syd-Georgia eller gjort en innsats for kirken og kirkegården i Grytviken.¹⁹² Markeringen blir også omtalt som Hvalfangerdagen, og er ifølge Øyas venners formann Kjell Tokstad (2016) fortsatt meget viktig for å minnes alle som omkom under hvalfangst.¹⁹³ Foreningen Øyas venner ble opprettet i 1997, har 250 medlemmer (2018) og har som mål å verne de forfalne hvalfangststasjonene på Syd-Georgia.¹⁹⁴ Den har organisert flere fellesturer til «Øya» med kransenedleggelsler på kirkegårdene.¹⁹⁵ 1 oktober 2007 fikk den sitt eget klubbhus i Sandefjord.¹⁹⁶ Foreningen hevdet (2013) at man holdt «liv i den norske hvalfangerhistorien» i Antarktis.¹⁹⁷

Den sakrale dimensjonen i hvalfangstens historiekultur og behovet for lokale minnesteder ble ivaretatt ved opprettelsen av et bryggekapell i Sandefjord havn i 2004. Bryggekapellet var først et tilbud til båtfolk og andre som trengte et fristed. Øyas venner fikk aksept for å etablere et minneste i kapellet over hvalfangere som er begravd på Syd-Georgia og deretter (2007) for alle hvalfangere som «døde under arbeidet» og ikke er begravd i Norge. Det ble montert skilt med avdødes navn på. Bryggekapellet ligger nær restauranten Kokeriet og hvalbåten «Southern Actor», og ble beskrevet som en grav å gå til for hvalfangernes pårørende. Prosjektet ble tilført en nasjonal dimensjon da det ble bestemt å registrere alle norske hvalfangere som er gravlagt utenlands. Formannen i Øyas venner sammenlignet bryggekapellet med en nasjonal minnehall for hvalfangere. Referanse til Minnehallen i Stavern, hvor krigsseilerne har sitt nasjonalmonument, var ikke tilfeldig. Under en seremoni i bryggekapellet i 2007 ble hvalfangerne omtalt som «falne». Retorikken var bemerkelsesverdig. Til tross for at hvalfangerne var sjøfolk, fangstfolk og arbeidere som ikke utkjempet en krig, gir karakteristikken «falne» assosiasjoner til soldater og krigsofre.¹⁹⁸ Med kunnskap om internasjonal fordømmelse av hvalfangst som miljøkriminalitet og barbari er det kanskje oppsiktsvekkende at Øyas venner bruker kors av hvalbein som æresbevisninger og gaver. Hvaltenner og hvalbein omfattes av CITES eller Washington-konvensjonens internasjonale regulering av handel med produkter fra truede dyrearter.¹⁹⁹ Overrekkelsen av slike kors til prester i Den norske kirke kan tolkes som en politisk handling og som et forsøk på å bagatellisere de negative sidene ved

«Delta på verdens største hvalfanger-treff» lokker Hedrum Bygdetun. Arrangementet samler tidligere hvalfangere fra hele Østlandet. Her fra treffet i 2012. Foto: Dag I. Børresen.



hvalfangsten. Kanskje ønsket man kirkens velsignelse, for på den måten å rettferdiggjøre handlinger som i dag oppleves som etisk problematiske? Man skal dog ikke lenger enn tilbake til begynnelsen av 1990-tallet før det faktisk ble solgt spermhvaltenner hos billettøren på Hvalfangstmuseet.

Verdens største hvalfangertreff

Etter årtusenskiftet var det fortsatt stor interesse for hvalfangsten som kulturarv i Vestfold. En rekke nye aktører hadde kommet til denne historiekulturen, mens noen aktiviteter hadde pågått i en årrekke. På Hedrum bygdetun i Kvelde (Larvik) arrangerte man fra og med 1996 «verdens største årlige hvalfangertreff» den første helgen i august. Formålet var å skape et fast samlingspunkt for hvalfangere, trekke besøkende og generere inntekter til drift av bygdetunet.²⁰⁰ Hvalfangertreffet er ritualisert i den forstand at man dekorerer gårdsbygningene med rederiflagg og fargerike signalflagg. I starten av arrangementet er det opprop og håndsopprekning slik at man kan telle hvor mange hvalfangstveteraner som er til stede, og hvilke hvalfangstekspedisjoner fra Larvik, Sandefjord og Tønsberg som er representert. Det blir holdt foredrag og presentasjoner, solgt mat og drikke, og det er allsang av «hvalfangerviser». Håndsopprekningen ga legitimitet til arrangementet, den synliggjorde at dette var et hvalfangerstevne med mange



Forestillingen *Et ørlite hurra* plasserte hvalfangernes hustruer i forgrunnen. Musikerne Tone Krohn (t.v.) og Ellen Lohne satte opp forestillingen flere steder i Vestfold. I juli 2008 var det kveldsforestillinger om bord i hvalbåten «Southern Actor». Foto: Per Langevei.

«autentiske» deltakere. Det deltok ofte 500–600 mennesker på stevnet, og flertallet var pensjonister og eldre.²⁰¹

Også i Tønsberg og omegn ble det gjennomført utallige aktiviteter knyttet til hvalfangst som kulturarv. I 2004 lagde Pelagos-Antarctic-klubben et tilbud for elever i grunnskolen om å lære om hvalfangst.²⁰² Året etter arrangerte Stokke blandede kor hvalfangerkvelder på eldresentret med «hvalfangerveriser» og maritime innslag.²⁰³ Hvalfangsten var et mannsdominert yrke, men i 2006 skulle også kvinnes innsats trekkes fram. Musikerne Tone Krohn og Ellen Lohne i Sandefjord utarbeidet «en melankolsk og munter» musikkabaret om hvalfangerkonene. «Et ørlite hurra» ble spilt på Sandefjord Bymuseum og Spiret kultursenter i Tønsberg.²⁰⁴ Kabareten tok for seg hvalfangerkonenes liv i Vestfold om vinteren, og ble beskrevet som «den nesten glemte delen av hvalfangereventyret».²⁰⁵ Prosjektet var inspirert av boken *Hvalfangerkoner og barn forteller* (1992). Forfatter Jorunn Vesterlid antok at hvalfangerhustruer utgjorde en ensartet gruppe i «kraft av at de var kvinner og gift med menn som dro på hvalfangst».²⁰⁶ Forestillingen ble omtalt av *Tønsbergs Blad* som en mulighet til å oppleve historien om «vestfoldske altnuligkvinner».²⁰⁷ Også her aner vi konturene av myteskaping og paralleller til Hobsbawms begrep «invented tradition». I nyere forskning er det overbevisende argumentert mot denne oppfatningen av hvalfangernes hustruer. De var mest av alt som øvrige samtidige kvinner, og «levde sine liv tilpasset sin

tid og sine krav».²⁰⁸ Kabareten ble også spilt utendørs i Sandefjord havn – som kveldsforestilling om bord i hvalbåten «Southern Actor» gjennom én uke i juli 2008 – i samarbeid med Hvalfangstmuseet.²⁰⁹ I 2009 ga Tønsberg Sjømannsforening undervisningstimer om hvalfangst gjennom Den kulturelle skolesekken på Sjøfartshistoriske Senter på brygga i Tønsberg.²¹⁰ Elevene som tidligere hadde reist til Hvalfangstmuseet for å lære om hvalfangst, slapp dermed å reise til Sandefjord.

Epilog

Hvalfangsten som historie og kulturarv angikk store deler av Vestfold, men mye taler for at grunnlaget for framveksten av historiekulturen ble lagt i Sandefjord, med revitaliseringen av Hvalfangstmuseet fra 1976. At interessen økte på begynnelsen av 1980-tallet, samsvarer med den utviklingen David Loewenthal mente å påvise knyttet til framveksten av den vestlige verdens interesse for «heritage».²¹¹ I Norge sammenfalt tidspunktet med fokuseringen på maritim kulturarv som virkemiddel i lokal identitetsbygging. Kulturarv ble trendy, og begrepet «kystkultur» fant veien inn i det norske språket.²¹² På Sørlandet startet ifølge Berit Eide Johnsen opprustingen av havner, restaurering av eldre bygg og nybygging i «tradisjonell» stil omkring 1980.²¹³ I historiekulturen som vokste fram rundt hvalfangsten i Sandefjord og Vestfold på 1980-tallet, var Hvalfangstmuseet en katalysator. Museets hegemoni som autorisert og akademisk produsent, formidler og historieforvalter ble raskt supplert av utallige aktører som produserte, formidlet og forvaltet hvalfangsthistorie på sitt eget vis. Det var dette mangfoldet som Jørund Falnes definerte som hvalfangstens historiekultur i 2006.²¹⁴

I førti år har et mangfold av aktører gjennomført kulturarvrelaterte aktiviteter og praksiser med hvalfangst som fellesnevner. Peter Aronsson påpekte at det er vanlig at en stor del av aktivitetene i en historiekultur foregår utenfor institusjonelle akademiske rammer; den uformelle historieproduksjonen formes av en rekke andre aktører.²¹⁵ Faghistorie var ikke lenger den primære historiske kilden for det brede lag av befolkningen.²¹⁶ Det historiske minnet som ble produsert av aktørene i historiekulturen, ble overveidende formet av egne ønsker og behov.²¹⁷ I det foregående har vi sett at historiekulturen blant annet omfattet disse aktørene: Hvalfangstmuseet, forskere, historikere, presse, offentlig forvaltningsorganer, kommune og fylkeskommune, politikere, kulturarbeidere, debattanter, næringslivsaktører, reiselivsnæringen, vareprodusenter, attraksjonsutviklere, merke varebyggere, Den norske kirke, frivillige dugnadsarbeidere, klubber, foreninger, bygdetun, kor, teatergrupper, forfattere og filmskapere. Mange av

aktivitetene var knyttet til identitetsprosjekter, nærings- og attraksjonsutvikling samt merkevarebygging basert på kulturarv og kulturhistoriske forbilder.

Lite taler for at Hvalfangstmuseets rolle i historiekulturen endret seg nevneverdig fram mot 2010. Wexelsen sluttet som bestyrer i 1993, og i neste tiårsperiode skiftet museet bestyrer tre ganger. Etter 27 år med historikere og kunsthistorikere i lederrollen fikk museet fra 2003 en leder med bakgrunn som turistsjef og selvstendig næringsdrivende. Det ble varslet fornyelse og satsing på nye målgrupper. Ved 90-årsjubileet i 2007 var institusjonens mål å framstå som et sted hvor «mennesker kan oppleve, lære og reflektere, og (...) forstå sammenhenger mellom fortid og nåtid og mellom menneske og natur». I Wexelsens ånd skulle museet fortsatt være et nasjonalt og internasjonalt senter, og en regional attraksjon for hval- og hvalfangsthistorie «samt spille en rolle i Sandefjords lokalhistoriske identitet».²¹⁸ I 2009 ble Hvalfangstmuseet en avdeling i det konsoliderte Vestfoldmuseene IKS, samtidig som Sandefjord kommune planla en massiv utbygging av museet. Gjennom strategidokumentet *Hvalen er ikke historie – den trenger mer plass* ble *Det nye Hvalfangstmuseet* lansert i form av et stort senter.²¹⁹ Nå var hovedtemaer «avhengigheten mellom naturen og menneskene» og hvordan mennesker «omgås havet og havets ressurser». Prosjektet ble kostnadsberegnet til ca. 70 millioner kroner, men skrinlagt fordi statlige investeringsmidler uteble.

Et kjennetegn ved hvalfangstens historiekultur i Vestfold var at den ble etablert i kryssilden og polariseringen mellom internasjonal fordømmelse og anklager om barbari og miljøkriminalitet, og lokalsamfunnet og regionens behov for å ivareta en sentral del av egen kulturarv, også omtalt som «vår hvalfangstkultur». Den kraftige kritikken drev mange ned i skyttergravene og forsterket kanskje opplevelsen av å bli fordømt for fortidens gjerninger, samtidig som det nok styrket lokalpatriotismen og trangen til å slutte opp om egen kulturarv. I Vestfold har man kanskje vært lite mottakelige for negative karakteristikk av hvalfangsten som rovdrift, eller påstander om faren for utryddelse av hvalarter. Det er liten grunn til å tro at sandefjordinger eller vestfoldinger flest plages av at man for seksti-sytti år siden fortsatt drev intensiv moderne hvalfangst i Sørishavet, og at verdens største pattedyr, blåhvalen, var en hårsbredd fra utryddelse da den ble totalfredet i 1966. Tidligere hvalfangere og mange av deres etterkommere er i godt selskap med Den norske kirkes syn. Hvalfangerne har ingenting å skamme seg over, forklarte biskop Osberg prosaisk under gudstjeneste i Sandefjord kirke på Hvalfangerdagen i 2002.²²⁰

Noter

- 1 Sandvik 2018: 206 / Hodne 1981: 494–497
- 2 Nationen 29.10.1981.
- 3 The Sunday Times (ST) 26.1.2003.
- 4 ST 26.1.2003
- 5 Svenska Dagbladet 3.10.2004
- 6 Loewenthal 1998: 4
- 7 Loewenthal, 1998: 11,24
- 8 Aftenposten (AP) 26.6.1986
- 9 AP 13.11.1986
- 10 SB 5.7.1986
- 11 Kalland 2009: 22–24
- 12 AP 4.7.1986
- 13 SB 17.2.1989.
- 14 Kalland 2009: 22
- 15 Haugdahl 2013: 122
- 16 Morgenbladet 7.7.1986
- 17 Kalland 2009: 20
- 18 Skogheim og Vestby 2010: 21–27
- 19 Loewenthal, 1998: 121
- 20 Hobsbawm 2012: 1
- 21 Loewenthal, 1998: 10–11
- 22 Falnes 2006: 4
- 23 Bukh, Hiort-Lorenzen, Ehrenskjöld, Espholm-Kjær, Kaus 2005: 7–13
- 24 Bukh, Hiort-Lorenzen, Ehrenskjöld, Espholm-Kjær, Kaus 2005: 7–13
- 25 Warring 2011: 11
- 26 Sjöland 2011: 17
- 27 Ohman Nielsen 2002: 221
- 28 Aronsson 2000: 15
- 29 Aronsson 2000: 15
- 30 Falnes 2006: 4
- 31 Telefonsamtale med tidligere museumsbestyrer Einar Wexelsen, 29.4.2013. DIB.
- 32 Fra 1977 var Hvalfangstmuseet en del av den administrative enheten Sandefjordmuseene. Det samme var Sandefjord Bymuseum og Sandefjord Sjøfartsmuseum. Sandefjord kommune var eier. De to sistnevnte museene ble avviklet i perioden 2006–2010.
- 33 Kommandør Christen Christensens Hvalfangstmuseum (KCCH). Sandefjordmuseene. Årsberetning 1978.
- 34 Telefonsamtale med tidligere museumsbestyrer Einar Wexelsen, 29.4.2013. DIB.
- 35 Børresen 2014: 67
- 36 Sandefjords Blad (SB) 23.5.1992
- 37 Groot 2016: 291
- 38 KCCH. Museumssaker behandlet i formannskap 1984–89. Sandefjord kommune GU / GHL. (347) F. sak. nr. 149. Særutskrift 6.5.1986.
- 39 SB 23.5.1992
- 40 Mange av avisartiklene er samlet fra Hvalfangstmuseets avisklipparkiv. Sandefjords Blad er overrepresentert i klipparkivet, slik at utvalget av avisreportasjer ikke nødvendigvis er representativ og dekkende mht. hvordan hvalfangsten ble omtalt i Tønsberg- og Larviksavisene i samme periode.
- 41 SB/Tønsbergs Blad (TB), 24.9.2004
- 42 Ibid. SB/Tønsbergs Blad (TB) 24.9.2004
- 43 Groot 2016: 310
- 44 Loewenthal 1998: 11
- 45 KCCH. KCCH. Filmet intervju med tidligere hvalfanger Steinar Haraldsen (f. 1936). Intervjuet på Hvalfangstmuseet av Dag Ingemar Børresen, 13.11.2006. Utskrift.
- 46 Olstad, 1997: 367
- 47 Ibid. Olstad, 1997: 387
- 48 Ibid. Olstad, 1997: 391
- 49 Ibid. Olstad, 1997: 394
- 50 SB 21.8.1987
- 51 Hvalfangerklubbens arkiv. Referat fra første styremøte, 2.9.1987.
- 52 Loewenthal 1998: 24
- 53 Hvalfangerklubbens arkiv. Vedtekter for Hvalfangerklubben i Sandefjord. Udatert. (Oppdaterte vedtekter 2007.)
- 54 Hvalposten 2007. Nr. 2
- 55 Crooke 2008: 416
- 56 Loewenthal 1998: 24
- 57 Crooke 2008: 416
- 58 SB 16.10.1989 / Skagun 2007: 5
- 59 KCCH. Driftsarkivet. Korrespondanse. Inn. 1987–1988. Boks 6. Informasjonsbrev fra Hvalfangerklubben i Sandefjord. Program for våren 1988. Udatert.

- 60 SB 16.10.1989
- 61 TB 7.11.1988, Østlandsposten (ØP) 7.11.1988, Vestfold Arbeiderblad (VA) 7.11.1988.
- 62 SB 20.4.1989
- 63 SB 13.10.1989
- 64 SB 28.4.1989
- 65 KCCH. Driftsarkiv. Korrespondanse. Inn. 1987–1988. Boks 6. Invitasjon fra Forsmannsenteret v/Terje Hegna til alle ansatte på Hvalfangstmuseet til å delta på hvalfangertreff 25.8.1987. Udatert.
- 66 Telefonsamtale med tidligere museumsbestyrer Einar Wexelsen, 29.4.2013. DIB.
- 67 KCCH. Driftsarkiv. Kopi. Brev. Utgående post. 1988–1989. Brev til Per R. Pedersen (formann i Hvalfangerklubben) fra KCCH v/ fagsekretær Jan Erik Ringstad. Sandefjord. 10.6.1988.
- 68 KCCH. Filmet intervju med tidligere hvalfanger Steinar Haraldsen (f. 1936). Intervjuet på Hvalfangstmuseet av Dag Ingemar Børresen, 13.11.2006. Utskrift.
- 69 Fredrikstad Blad 28.9.1992
- 70 KCCH. Sandefjordmuseenes driftsarkiv. J.nr. 2002/002970. Brev til Sandefjordmuseene fra Østfold Hvalfangerklubb, Fredrikstad, 27.1.2003.
- 71 Skagun 2007: 3
- 72 Eriksen 1999: 14
- 73 Hvalposten 2020. Nr. 1
- 74 Hvalfangerklubben i Sandefjord. Årsberetning for 2011/ Medlemsliste pr. 31.10.2018. Hvor er medlemmene hjemmehørende. 2.11.2018. Arne Haugen Hvalfangstdatabase.
- 75 Wexelsen 1993: 75
- 76 KCCH. Korrespondanse, 1977–78. Boks 1. Brev fra A/S Thor Dahl v/ Øistein Bøe, Sandefjord, til Sandefjord kommune, v/ M. Width Endresen, 11.11.1976.
- 77 KCCH. Korrespondanse, 1977–78. Boks 1. Brev fra Hvalfangstens Sekretariat, Sandefjord v/ Einar Vangstein, uadressert, gjengir ordrett brev fra Cornelis de Jong (25.10.1976), 3.11.1976. / Korrespondanse, 1977–78. Boks 1. Brev fra Einar Vangstein, Sandefjord, til Cornelis de Jong, Department Ekonomie, Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria, fra Einar Vangstein, Sandefjord, 3.1.1977.
- 78 Wexelsen, 1993: 77
- 79 Ibid. Wexelsen, 1993: 78
- 80 SB 26.10.1989
- 81 TB 26.10.1989
- 82 SB 23.12.1989
- 83 KCCH. Filmet intervju med tidligere hvalfanger Steinar Haraldsen (f. 1936). Intervjuet på Hvalfangstmuseet av Dag Ingemar Børresen, 13.11.2006. Utskrift.
- 84 SB 27.10.1989. Fra spalten Aktuell kommentar. «Nå skriver vi historie», signert journalist Ivar Tollnes.
- 85 Ibid. SB 27.10.1989
- 86 Ibid. SB 27.10.1989
- 87 SB 28.10.1989
- 88 Tollnes 1990: 3
- 89 SB 23.5.1992
- 90 Wexelsen 1993: 101
- 91 Ibid. Wexelsen 1993: 79
- 92 Ibid. Wexelsen 1993: 81
- 93 Ibid. Wexelsen 1993: 81
- 94 Arisholm 2018: 7
- 95 SB. 23.5.1992
- 96 SB 23.5.1992
- 97 Wexelsen 1993: 101–102
- 98 Ibid. Wexelsen 1993: 101–102
- 99 Ibid. Wexelsen 1993: 101
- 100 Ibid. Wexelsen 1993: 101
- 101 Ibid. Wexelsen 1993: 24
- 102 Trouillot 1995: xix
- 103 Trouillot 1995: 19
- 104 Ibid. Wexelsen 1993: 24
- 105 Ibid. Wexelsen 1993: 24
- 106 Olstad 1997: 394 / Lemmane var en alminnelig betegnelse på kanonplattformen i baugen på hvalbåter.
- 107 KCCH. Sandefjordmuseenes driftsarkiv. Brev fra Kokeriet A/S v/Hans Petter Goller til Hvalfangstmuseet. 14.4.2002.
- 108 <http://pioneeringhull.co.uk>
- 109 Sandefjord Reiselivsforening. Brosjyre. Udatert (1991/92).
- 110 Atkinson 2008: 389–390
- 111 Ibid. Atkinson 2008: 390
- 112 SB 29.10.1997
- 113 SB 2.4.1998
- 114 SB 2.4.1998
- 115 KCCH. Sandefjordmuseenes driftsarkiv. Skisse. Atlantis theme park. Design konsept. Event Communications Ltd. London. Juni 1998.

- 116 SB 8.3.1999
- 117 Johnsen 2005: 235
- 118 Ibid. Johnsen 2005: 239
- 119 Ibid. Johnsen 2005: 243
- 120 Johnsen 2009: 15.
- 121 SB 2.4.1998
- 122 Johnsen 2005: 239
- 123 Johnsen 2009: 15
- 124 Johnsen 2005: 235
- 125 Hobsbawm 2012: 1
- 126 Ibid. Hobsbawm 2012: 1
- 127 Johnsen 2009: 15
- 128 Johnsen 2005: 243
- 129 KCCH. Sandefjordmuseenes driftsarkiv.
Brev til Sandefjordmuseene fra
Flensburger DAMPF RUNDUM v/
Voll dampf. Reinhardt og Westphalen.
Flensburg 17.12.1998, 4.5.1999. Brev
(telefaks) til Dampf GBR v/ Herr
Westfahlen fra Sea Shepherd Conservation
Society, Europe Contact Office, Herne,
Germany. 19.4.1999.
- 130 Crooke 2008: 417
- 131 VA 31.12.1987
- 132 VA 28.10.1987
- 133 SB 14.11.1989 / 16.11.1989
- 134 Hvalfangsteventyret. 1-3. VHS. TV Vestfold.
Tønsberg 2000. Omslag.
- 135 Jacobsen 2003: 6
- 136 Jacobsen 2007: 12
- 137 Hvalfangsteventyret. 1-3. VHS. TV
Vestfold. Tønsberg 2000.
- 138 Bangvoll og Bergstøl. 2012
- 139 Bangvoll og Bergstøl, 2012
- 140 Ringstad 2013: 1
- 141 Eriksen 1999: 98-99
- 142 Hobsbawm 2012: 1
- 143 Ibid. Hobsbawm 2012: 1
- 144 Johnsen 2005: 240
- 145 Hvalfangerklubben i Sandefjord.
Årsberetning for 2011: 4
- 146 SB 17.2.1989
- 147 SB 25.2.1987
- 148 SB 27.2.1987
- 149 SB 26.3.1993. /Olstad 1997: 394, 398
- 150 Utkikksposten 1993: 14
- 151 Sandefjord Reiselivsforening. 1991/92
- 152 Ibid. Sandefjord Reiselivsforening. 1991/92
- 153 Stugu 2006: 400
- 154 SB 1.12.1995
- 155 Olstad 1997: 412
- 156 Solberg 2011: 33
- 157 Olstad 1997: 412
- 158 Skogheim/Vestby 2010: 34
- 159 Ibid. Skogheim/Vestby 2010: 35
- 160 SB Julenummer 1995, udatert
- 161 SB 3.7.1995
- 162 SB 4.11.2002
- 163 SB 13.11.2002
- 164 SB 12.11.2002
- 165 SB 14.11.2002
- 166 SB 21.2.2004
- 167 SB 20.2.2004
- 168 SB 21.2.2004
- 169 KCCH. Filmet intervju med tidligere
hvalfanger Steinar Haraldsen (f. 1936).
Intervjuet på Hvalfangstmuseet av Dag
Ingemar Børresen, 13.11.2006. Utskrift.
- 170 SB 26.9.2013
- 171 SB 29.10.1988
- 172 KCCH. Driftsarkiv. Korrespondanse. Inn.
1987-1988. Boks 6. Skriv til Medlemmene
i Hvalfangerklubben i Sandefjord fra
Home Hotel A/S, Oslo. Undertegnet Home
Hotels utviklingssjef Kristen A. Tveit og
representant for Atlantic Hotel A/S, Henrik
Kulms. Udatert
- 173 KCCH. Driftsarkiv. Korrespondanse. 1992.
Boks 9. Brev til Hvalfangstmuseets styre
fra Atlantic Home Hotel. Sandefjord
12.11.1992
- 174 SB/TB 24.9.2004. / Klaveness 2014: 217,
224, 227
- 175 SB/TB 24.09.2004
- 176 SB 6.5.2006
- 177 ØP 26.1.2005
- 178 SB Lørdagsbilaget. 6.1.2007
- 179 Ibid. SB Lørdagsbilaget. 6.1.2007
- 180 Ibid. SB Lørdagsbilaget. 6.1.2007
- 181 Clarion Collection Hotel Atlantic,
Sandefjord 2006
- 182 Ibid. Clarion Collection Hotel Atlantic,
Sandefjord 2006
- 183 Hotel Information. Hotel Atlantic 2010
- 184 AP 2.9.1987
- 185 Eriksen 2004: 375
- 186 SB 25.6.1960. TB 25.6.1960
- 187 Aronsson 2004: 199

- 188 Aarekol 2007: 7
 189 SB 17.2.1989
 190 SB/TB 24.09.2004
 191 Eriksen 2004: 346
 192 SB 18.11.2002
 193 SB 14.11.2016
 194 Syd-Georgia Tidende (SGT). Nr. 2. 2019: 4
 195 SB 24.10.2007
 196 SB 24.10.2007
 197 SGT Nr. 1. 2013: 14-15
 198 SB 30.7.2007
 199 FN-konvensjon for regulering av internasjonal handel og transport med truede arter og deres produkter etablert i 1973. Convention on International Trade in Endangered Species (forkortet som CITES), også kjent som Washingtonkonvensjonen. Direktoratet for Naturforvaltning, 2010. Handel med truede arter – sjekkliste for CITES 2010. Notat 2-2010: 27-28.: -28.-2010
 200 E-post (26.2.2013) med opplysninger fra tidligere leder i Hedrum Bygdetun Tor Bjørvik, inkludert udatert oversikt over alle hvalfangertreffene på Hedrum Bygdetun og referat fra treffene i 2002-03.
 201 Informasjon basert på egen observasjon og deltakelse på arrangementet.
 202 TB 10.9.2004
 203 TB 15.3.2005
 204 TB 24.6.2006
 205 Krohn og Lohne u.å.
 206 Garmel 2010: 7
 207 TB 24.6.2006
 208 Garmel 2010: 100
 209 KCCH. Driftsarkiv. Avtale mellom Sandefjordmuseene og Krohn og Lohne om forestilling om bord i «Southern Actor». 14.5.2008
 210 TB 12.4.2013
 211 Loewenthal, 1998: 11,24
 212 Johnsen 2005: 239
 213 Johnsen 2005: 239
 214 Falnes 2006: 4
 215 Aronsson 2000: 15
 216 Bukh, Hiort-Lorenzen, Ehrenskjöld, Espholm-Kjær, Kaus 2005: 11
 217 Aronsson 2000: 15
 218 Hvalfangstmuseet 2007
 219 KCCH. Hvalen er ikke historie – den trenger mer plass. Strategidokument for Det nye Hvalfangstmuseet, 2009-2012
 220 SB 18.11.2002

Litteratur og kilder

- Aftenposten (AP) (1986, 4. juli). Hvalfangsten blir stanset etter 1987.
- Aarekol, Lena (2007). Monument og minne – mobilisering av fortid – argument for fremtid?: *Tidsskrift for kulturforskning*. Vol. 6, nr. 4.
- Arisholm, Torstein (2018). *Framtidig forvaltning og bruk av «Southern Actor»*. Utredning for Vestfoldmuseene 2018. Utrykt. KCCH.
- Aronsson, Peter (2000). *Historiekultur i förändring*. I Aronsson, Peter (red.). *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Aronsson, Peter (2004). *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur.
- Atkinson, David (2008). The Heritage of Mundane Places. I Graham, Brian og Howard, Peter (red.). *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Ashgate Publishing Limited. Hampshire, England.
- Bangvoll, Bjørn og Bergstøl, Eivind (produsent) (2012). *Hvalfangsthistorien ... fortalt av de som var med*. Norge: Objektiv Kommunikasjon.
- Brynhildsvoll, Jørgen (2007, 30. juli). Minneplass for gravløse, *Sandefjords Blad*.
- Brøske, Bjørn Tore (2013, 26. september). Børs, ball og historisk sus, *Sandefjords Blad*.
- Bukh, Casper, Hiort-Lorenzen, Andreas, Ehrenskjöld, Christina, Espholm-Kjær, Jakob og Kaus, Morten (2005). Historie til tiden – et udspil til diskussion. Institutt for Historie og Samfundsforhold, Roskilde Universitetscenter, 7-12. <https://core.ac.uk/download/pdf/12515946.pdf> (sett 26.11.2019).
- Børresen, Dag Ingemar (2009). En livbåt halvfull av vann er funnet. Forlis og ulykker i hvalfangsten på 1920-tallet: Norsk Sjøfartsmuseums årbok 2008, 2009, 49–65.
- Børresen, Dag Ingemar (2014). Minnesmerker for den «nye tid»? Vestfolds museer under okkupasjonen: *To jubileer. Vestfoldminne 2013/2014*, 65–91.
- Clarion Collection Hotel Atlantic, Sandefjord (2006) (Brosjyre). Sandefjord: Clarion Collection Hotel Atlantic.
- Crooke, Elisabeth (2008). An Exploration of the Connections among Museums, Community and Heritage. I Graham, Brian og Howard, Peter (red.): *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Ashgate Publishing Limited. Hampshire, England.
- Enge, Gerd (1989, 13. oktober) Hvalfangerne på plass. Hvaltorvet ble åpnet med flensekniv, *Sandefjords Blad*.
- Eriksen, Anne (1999). *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax.
- Eriksen, Anne (2004) Polarheltene – minner og monumenter. I Drivenes, A.-E., Jølle, D.H. og Zachariassen, K. (red.). *Norsk Polarhistorie 1*. Oslo: Gyldendal.
- Eriksen, Anne (2009). *Museum. En kulturhistorie*. Oslo: Pax.
- Falnes, Jørund (2006). Innspill til prosjektet «Mangetydig erindringsfellesskap». Upublisert manus, KAFF-prosjektet, 1.5.06.
- Fossheim, Eivind (1986, 13. november). Miljøvernets geriljaleder, *Aftenposten*.
- Garmel, Hanne (2010). «Det må gå!» En kulturhistorisk studie av hvalfangerhustruer i Vestfold 1930-1968 (Masteroppgave i kulturhistorie). UiO, Oslo.
- Groot, Jerome de (2016). *Consuming History. Historians and heritage in contemporary popular culture*. 2. utg. 2016. New York: Routledge.
- Grotdal, Sven (1997, 29. oktober). Hai-akvarium i år 2000? Spaden i jorda for opplevelsessenteret til sommeren. / Kattegatsentret i Grenaa er modellen, *Sandefjords Blad*.
- Gulliksen, Jan (1988, 7. november) Vel blåst hvalfangertreff, *Vestfold Arbeiderblad*.
- Gåsholt, Kåre (1987, 25. februar). Usikker på om Sandefjord bør satse på hvalfangsten, *Sandefjords Blad*.
- Halbert, Bjørn Erik (2002, 13. november). Hvalfangerbyen vil alltid bestå, *Sandefjords Blad*.

- Hansen, Svend E. (2005, 26. januar). Storboden på vei til Sandefjord, *Østlandsposten*.
- Haugdahl, Morten (2013). *Fornuft og følelser? Forståelser og forvaltning av hval og hvalfangst* (Doktoravhandling). NTNU, Trondheim.
- Hegtun, Halvor (1986, 26. juni). Politiet sikter tre fra «Moby Dick», *Aftenposten*.
- Helle Knut, Eliassen, Finn-Einar, Myhre, Jan Eivind og Stugu, Ola Svein (red.) (2006). *Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*. Oslo: Pax.
- Hobsbawm, Eric (2012). Introduction: Inventing Traditions. I Hobsbawm, Eric og Ranger, T. (red.) *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press 1983. 20th printing 2012.
- Hodne, Fritz (1981). *Norges økonomiske historie, 1815–1970*. Oslo: Cappelen.
- Hoel, Anne (1986, 7. juli). Er det en god dag? *Morgenbladet*.
- Hoelseth, Bjørn (2002, 14. november). Holder fast på hvalen, *Sandefjords Blad*.
- Hoelseth, Bjørn (2002, 18. november). Ga oss et oljeeventyr, *Sandefjords Blad*.
- Hotel Atlantic (2010). *Hotel Information* (Brosjyre). Oslo: Hotel Atlantic.
- Hunstadbråten, Ane (2006, 24. juni). Kvinnene på land, *Tønsbergs Blad*.
- Hvalfangerklubben i Sandefjord (2011). Årsberetning for 2011.
- Hvalfangstmuseet (2007). *90 år. 1917–2007. Hvalfangstmuseet. En lærerik opplevelse!* (Brosjyre). Sandefjord: Hvalfangstmuseet.
- Hvalposten. Medlemsblad for Hvalfangerklubben i Sandefjord. Nr. 2, 2007.
- Hvalposten. Medlemsblad for Hvalfangerklubben i Sandefjord. Nr. 1, 2020.
- Høyessen, Kurt André (2016, 14. november). Mintes hvalfangerne, *Sandefjords Blad*.
- Jacobsen, Erik (2003). *Hvalfangsteventyret ... på sporet av en tapt storhetstid*. Tønsberg: Cicero grafisk.
- Jacobsen, Erik (2007). *Hvalfangsteventyret – gjenlevende forteller. En dokumentarserie av Erik Jacobsen* (Brosjyre).
- Johnsen, Arne Odd / Tønnessen, Joh. N. (1959, 1967–70). *Den moderne hvalfangsts historie, I–IV*. Oslo: Aschehoug.
- Johnsen, Berit Eide (2005). The villages and outports of Sørlandet in Southern Norway: maritime history and heritage staged for tourists. I R. Marcet I Barbe, C.A. Brebbia og J. Olivella (red.). *Maritime Heritage and Modern Ports*, International Conferences on Maritime Heritage and Modern Ports. Southampton, Boston: WITPRESS.
- Johnsen, Berit Eide (2009). *What a maritime history! The uses of maritime history in summer festivals in southern Norway*. Journal of Tourism History, 1(2). Taylor & Francis, 113–130.
- Johnsen, Randi (1989, 16. oktober). Stort gavedryss i Hvalfangerklubben, *Sandefjords Blad*.
- Kalland, Arne (2009). *Unveiling the Whale. Discourses on Whales and Whaling*. Vol. 12. Studies in Environmental Anthropology and Ethnobiology. New York/Oxford: Berghahn Books.
- Klaveness, Thor (2014). *Atlantic – streiftog gjennom hundre år*. Sandefjord.
- Krohn og Lohne (udatert). *Et ørlite hurra*. Program. Vestfold fylkeskommune.
- Limkjær, Siv Elisabeth (2005, 15. mars). Stolte av historien, *Tønsbergs Blad*.
- Lindahl, Björn (2004, 3. oktober). Slakten som satte Norge på kartan, *Svenska Dagbladet*.
- Loewenthal, David (1998). *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marthinsen, Thor-Olaf (1988, 7. november). Hvalfangsttreff i kulturuke, *Østlandsposten*.
- Munsterhjelm, Erik (2013, 12. april). Tar vare på historien, *Tønsbergs Blad*.
- Møller, Jan Eric (1989, 28. oktober). En hvalbåt har noe med vår identitet å gjøre, *Sandefjords Blad*.
- Møller, Jan Eric (2002, 4. november). Behov for ny byprofil. / Hvalfangsten falmer, *Sandefjords Blad*.
- Møller, Jan Eric (2004, 20. februar). Helt på jordet å kutte ut hvalen, *Sandefjords Blad*.
- Møller, Jan Eric (2004, 21. februar). Byen må gjennomsyres av hvalfangst, *Sandefjords Blad*.
- Møller, Peer (2006, 6. mai). Storboden ferdig i juni, *Sandefjords Blad*.

- Møller, Peer (2007, 6. januar). Lørdagsbilaget. Samling i sentrum. / Fikk oppgjør i gammel mynt, *Sandefjords Blad*.
- Nielsen, May-Brith Ohman (2002). Historiens røst. *Historisk Tidsskrift* Stockholm, 122:2, 221-242.
- Nygaard, Paal Even (1998, 2. april). Vil ha Kilen-innspill, signert Paal Even Nygaard, *Sandefjords Blad*.
- Olstad, Finn (1995). *Strandsitter og verdensborger. Sandefjords historie. Bind 1*. Sandefjord: Sandefjord kommune.
- Olstad, Finn (1997). *En vanlig småby? Sandefjords historie. Bind 2*. Sandefjord: Sandefjord kommune.
- Pedersen, Roy (1987, 27. februar). Hval er byens særpreg. / Hvalfangst er naturlig å satse på, *Sandefjords Blad*.
- Ringstad, Jan Erik (2013). Sankthansdagen i Søndre Vestfold. *Kulturminner*. Sandar Historielag 2013:1.
- Røgeberg, Inger (1989, 20. april). 400 på hvalfangertreff: «Sprengte», Menighetshuset *Sandefjords Blad*.
- Sandefjordmuseene. *Årsberetning 1978*. Kommandør Christen Christensens Hvalfangstmuseum (KCCH).
- Sandefjordmuseene (1993) *Utkikksposten. Kontaktorgan for Sandefjordmuseene*. Nr. 7.
- Sandefjord Reiselivsforening (1991/92) (Brosjyre). Sandefjord: Sandefjord Reiselivsforening
- Sandefjords Blad* (SA.) (1960, 25. juni). Den største gave byen noensinne har fått. Usignert.
- Sandefjords Blad* (1986, 5. juli). Gi hvalfangsten et verdig ettermæle. Leder.
- Sandefjords Blad* (1989, 17. februar). Vår hvalfangstkultur. Leder.
- Sandefjords Blad* (1989, 14. oktober). Honnørkino onsdag: Byfilmer og hvalfangst. Usignert.
- Sandefjords Blad* (1989, 16. oktober). Reprise på honnørsuksess. Usignert.
- Sandefjords Blad* (1995, 3. juli). Hvalbåten i byens eie. Forside.
- Sandefjords Blad* (Julenummer, desember 1995, udatert). Kjempesuksess for hvalfangerhjemkomsten.
- Sandefjords Blad* (2004, 21. februar). Leder: Hvalfangsten er viktig historie.
- Sandefjords Blad og Tønsbergs Blad* (SB/TB) (2004, 24. september). Vestfolds gullalder.
- Sandvik, Pål Thonstad (2018). *Nasjonens velstand. Norges økonomiske historie 1800-1940*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Selberg, Torunn (2002). Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscenesette, vandre i og fortelle om fortiden. I Eriksen, A., Garnert, J. og Selberg, T. (red.). *Historien in på livet: Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Lund: Nordic Academic Press.
- Sjöland, Marianne (2011). *Historia i magasin. En studie av tidskriften Populär Historias historieskrivning och av kommersielt historiebruk*. Forskarskolan i historia och historiedidaktik, Lunds Universitet. Hentet fra https://portal.research.lu.se/ws/files/7671752/historia_i_magasin.pdf (Sett 26.11.2019).
- Skagun, Tor (1987, 21. august). Hvalfangerklubb startet i Sandefjord, *Sandefjords Blad*.
- Skagun, Tor (1988, 29. oktober). Hotel Atlantic etablerer er nytt hvalfangstmuseum? *Sandefjords Blad*.
- Skagun, Tor (1988, 7. november). Hvalfangerne fylte Hjertnes, *Tønsbergs Blad*.
- Skagun, Tor (1995, 1. desember). Sandefjords historie som drama i fem akter, *Sandefjords Blad*.
- Skagun, Tor (2007). *Hvalfangerklubben i Sandefjord. 20-årsberetning*. Sandefjord.
- Skogheim, Ragnhild og Guri Mette Vestby (2010). *Kulturarv og stedsidentitet. Kulturarvens betydning for identitetsbygging, profilering og næringsutvikling*. NIBR-rapport 2010: 14. Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Skoland, Kurt (1999, 8. mars). Ønsker å skape en turistmagnet / Skal bli nasjonalmonument, signert Kurt Skoland, *Sandefjords Blad*.
- Solberg, Ingerid (2011). *Fra vern til verdiskaping – endring i bruk av kulturminner* (Masteroppgave). Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap. Universitetet i Bergen.
- Solheim, Helge André (1992, 28. september). Venner stifter hvalfangerklubb, *Fredrikstad Blad*.

- Stugu, Ola Svein (2006). *Mot et urbanisert land? 1920–2000*. I Helle, Knut et al. (red.). *Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*. Oslo: Pax.
- Skutle, Sølvi (1987, 2. september). «Glemt» Antarktis-pioner er hedret, *Aftenposten*.
- Syd-Georgia Tidende (SGT) (2019). *Medlemsblad for Øyas venner*, «Interesseforening for bevaring av norske industrielle kulturminner på Syd-Georgia i Sydishavet». Nr. 2.
- Tollnes, Ivar (1989, 26. oktober). Triumfferd inn fjorden, *Sandefjords Blad*.
- Tollnes, Ivar (1989, 27. oktober). *Sandefjords Blad*, fra spalten Aktuell kommentar. «Nå skriver vi historie.»
- Tollnes, Ivar (1989, 23. desember). Storartet «julegave» fra Kosmos, *Sandefjords Blad*.
- Tollnes, Ivar (1990). Hvalbåten fra «livets gullalder». *Utkikksposten*. Kontaktorgan for Sandefjordmuseene. Nr. 2. Sandefjord.
- Tollnes, Ivar (1992, 3. mai). En kulturinstitusjon (leder) / Jubileum for Sandefjords hukommelse, *Sandefjords Blad*.
- Tollnes, Ivar (1993, 26. mars). Rådmannen ber bystyret si ja til «Gaia»-gaven, *Sandefjords Blad*.
- Torgersen, Halvor (1981, 29. oktober). Nytt bygg og nye drømmer, *Nationen*.
- Tronstad, Inger Kristin K. (2002, 12. november). Mener hvalfangst holder, *Sandefjords Blad*.
- Trouillot, Michel-Rolph (1995). *Silencing the Past. Power and the Production of History*. Boston: Beacon Press.
- Turpin, Adrian (2003, 26. januar). Whale of a time but at a price, *The Sunday Times*.
- Tønsbergs Blad (1960, 25. juni). «Monumentet skal minne om det dristige foretagende hvalfangsten har vært». Usignert.
- Øvrebo, Asbjørn (2004, 10. september). Skoleprogram fra hvalfangerklubb, *Tønsbergs Blad*.
- Ulstad, Bjørn (2007, 24. oktober). Inn i eget hus – snart, *Sandefjords Blad*.
- Vesterlid, Jorunn (1992). *Hvalfangerkoner og barn forteller. Hjemmeliv 1930–1967*. Sandefjord: Vestfold Grafiske.
- Vestfold Arbeiderblad (VA.) (1987, 31. desember). Hvalfangstvideoen går raskt unna.
- Vestfold Arbeiderblad (1987, 28. oktober). Vestfold og hvalfangsten. Leder.
- Warring, Anette (2011). *Erindring og historiebrug. Introduktionen til et forskningsfelt*. TEMP-tidsskrift for historie. Århus Universitet. Nyt Selskab for Historie.
- Wexelsen, Einar (1993). *Vel Blåst! Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum 75 år, 1917–1992*. Publikasjon nr. 28. Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, Sandefjord. Sandefjord: Museene.